

38530
LOODUSUURIJATE SELTS EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA JUURES
ОБЩЕСТВО ЕСТЕСТВОИСПЫТАТЕЛЕЙ ПРИ АКАДЕМИИ НАУК ЭСТОНСКОЙ ССР
ABIKS LOODUSEVAATLEJALE NR. 26
В ПОМОЩЬ НАБЛЮДАТЕЛЯМ ПРИРОДЫ № 26

JUHEND ALAMATE TAIMEDE UURIMISEKS IV
ИНСТРУКЦИЯ ДЛЯ ИССЛЕДОВАНИЯ НИЗШИХ
РАСТЕНИЙ IV

E. PARMASTO
Э. ПАРМАСТО

TÄHTSAMATE EESTI NSV
TORIKULISTE MÄÄRAJA
ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ ВАЖНЕЙШИХ ТРУТОВЫХ
ГРИБОВ ЭСТОНСКОЙ ССР

TARTU — ТАРТУ
1956

V - 38560
LOODUSUURIJATE SELTS EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA JUURES
ОБЩЕСТВО ЕСТЕСТВОИСПЫТАТЕЛЕЙ ПРИ АКАДЕМИИ НАУК ЭСТОНСКОЙ ССР
• ABIKS LOODUSEVAATLEJALE NR. 26
• В ПОМОЩЬ НАБЛЮДАТЕЛЯМ ПРИРОДЫ № 26

JUHEND ALAMATE TAIMEDE UURIMISEKS IV
ИНСТРУКЦИЯ ДЛЯ ИССЛЕДОВАНИЯ НИЗШИХ
РАСТЕНИЙ IV

E. PARMASTO
Э. ПАРМАСТО

TÄHTSAMATE EESTI NSV
TORIKULISTE MÄÄRAJA
ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ ВАЖНЕЙШИХ ТРУТОВЫХ
ГРИБОВ ЭСТОНСКОЙ ССР

Soose II Puhk 20

TARTU — ТАРТУ
1956

SAATEKS

Torikulised, kui peamised puumädanike tekitajad on üheks meie majanduslikult tähtsamaks seenerühmaks. Nii elavate puude kahjustajatena kui ka ülestöötatud metsamaterjali ning puitehituste ja -hoonete lagundajatena tekitavad nad meie rahvamajandusele suurt kahju.

Eduka võitluse eelduseks torikuliste kahjustuste vastu on nende kindel tundmine. Käesoleva määraja ülesandeks ongi võimaldada metsandusala praktikuil ja teistel huvitatuil määrata meie tähtsamaid torikulisi nende viljakehade järgi.

Et hõlbustada torikuliste määramist, on järgnevasse ainsasse määramistabelisse koondatud kõigi käsitledavate perekondade liigid. Erinevalt tavalistest määramistabelitest juhitakse siin kohati üksikuilt punktidelt tagasi eespoolasuvaile, sama liik esineb määramistabelis mitmes kohas jne. Selle ülesandeks on hõlbustada muidu üsnagi rasket torikuliste määramist.

Määrajas käsitellakse 61 torikulisteliiki, mis moodustab umbes poole Eesti NSV-st leituist. Välja on jäetud haruldased ja majanduslikult tähtsusetud liigid. Suur osa väljajäänud liikidest kuulub vähe silmatorkavate liibunud viljakehadega liikide hulka. Nende võtmine määrajasse oleks nõudnud määramisel mikroskoobi kasutamist; praegusel kujul pole aga mikroskoobi kasutamine vajalik. Edasijõudnuil, kes soovivad tutvuda ka haruldasemate liikidega, on soovitav kasutada A. S. Bondartsevi monograafiat, A. C. Бондарцев, Трутовые грибы Европейской части СССР и Кавказа, milles leiduvad peaaegu kõigi Eesti NSV-st leitud liikide kirjeldused.

Tingitud torikuliste leviku vähesest uuritusest Eesti NSV-s on levikuandmed üksikute liikide kohta veel lünklikud ja vajavad täiendamist. Autor palub kõiki torikulistega tegelejaid selle lünga täitmiseks saata Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituudile (Tartus, Vanemuise 21) kogutud torikulisi koos andmetega nende esinemiskoha ja -aja kohta.

Töös esitatud fotod (joon. 61—68) on originaalsed ning on valmistatud autori juhendamisel J. Mikki poolt Tartu Riikliku Ülikooli kinokabinetis. Joonised 1—7 on valmistatud mitmesuguste varemavaldatud piltide järgi, eoste joonised (joon. 8—60) on originaalsed ning valmistatud autori poolt joonistusaparaadi abil 1350-kordse suurenduse juures.

Eestikeelsed torikuliste nimed on enamikus uued. Need on loodud G. Vilbaste ning vähemas ulatuses ka autori poolt ja enamikus läbi arutatud Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituudis ning Keele ja Kirjanduse Instituudis.

ÜLEVAADE TORIKULISTE E HITUSEST

Torikulised (sugukond *Polyporaceae*) kuuluvad seente süsteemis seente (*Fungi*) hõimkonna kandseente (*Basidiomycetes*) klassi seltsi *Aphylophorales*. Sellesse seltsi kuulub üle tosina sugukonna, milledest viies (*Meruliaceae*, *Fistulinaceae*, *Polyporaceae*, *Scutigeraceae*, *Boletopsidaceae*) esinevad torikulistelaadse välisilmega seened. Suurem osa neist kuulub sugukonda torikulised (*Polyporaceae*), osa on aga sarnaste välistingimuste mõjul konvergentsi teel omandanud rea torikulistega sarnaseid jooni. Varem paigutati viimased kunstliku süsteemi põhimõtete alusel koos tõeliste torikulistega ühte sugukonda (*Polyporaceae* s. lat.). Seejuures liideti torikuliste liigid väheste meelevaldselt valitud makroskoopiliste tunnuste alusel väga suurtesse perekondadesse, kuhu sel viisil sattusid kõige mitmesugusema päritoluga liigid. See süsteem, tänu kunstlikele süsteemidele omasele lihtsusele, oli kuni kõige viimase ajani laialt levinud torikulistega tegutsevate praktikute, osalt aga ka seeni uurivate teadlaste seas. Tänapäeva teaduse tasemele vastava loomuliku (osalt peaaegu fülogeneetilise) süsteemi koostasid rida teadlasi pikema aja vältel; eriti tuleb siin märkida A. Bondartsevi ja R. Singeri töid. Viimatimainitud süsteem on aluseks ka käesolevale määrajale.

Torikulisteks peeti vanemates süsteemides seeni, mida iseloomustas püstistest torukestest (harvem lamellidest või hambakestest) koosneva hümenofooriga lihaka, nahkja, korkja või puitunud viljakeha olemasolu. Käesolevas määrajas käsitletakse kõiki tähtsamaid Eesti NSV-s esinevaid siia kuuluvaid seeni (välja arvatud puravikke). See on vajalik nii nende bioloogia

sarnasuse tõttu kui ka seepärast, et sugukonda *Polyporaceae* mittekuuluvate torikulistetaoliste seente eraldamine päris-torikulistest on algajaile kaunis raske.

Torikulistel, nagu teistelgi nn. kõrgematel seentel võime eraldada kahte osa: mütseeli ja viljakeha. Mütseeliks ehk seenniidistikuks nimetame seenniitide põimikut; torikulistel areneb see peaaegu kogu ulatuses puidus. Mütseel moodustab oma arengu hilisemas staadiumis nn. viljakeha. Viljakehaks nimetakse seenniitidest koosnevat mitmesuguse kujuga moodustist, mille ülesandeks on eoste tekitamine ja levitamine. Eosed on seente (ja teiste alamate taimede) levimisvahendiks. Need on torikulistel mikrokoopiliste mõõtmetega ümmargused, silinderjad jms. rakud, mis idanedes annavad alguse uuele seenorganismile.

Torikuliste viljakeha võib olla mitmesuguse kujuga. Võime eraldada kolme põhitüüpi: liibunud, kübarjat ning varrelist kübarjat viljakeha.

Liibunud viljakeha on tasane, substraadillamav ning meenutab koorikut. Ta kinnitub terves ulatuses ning ainult mõnikord on ülaserf eemale pöördunud ja vaba.

Kübarjas viljakeha kinnitub kas küljega (joon. 1, 2, 3) või harvem allküljega. Kübar võib olla mitmesuguse kujuga, eraldetakse kabjakujulist (joon. 61) ja konsoolikujulist kübarat. Kübara ülakülg on kattunud karvadega või paljas. Sageli on ülakülg kontsentriselt või radiaalselt (s. o. raadiuste suunas) vaoline, mõnikord ka pragunenud. Enamasti pole ülakülg ühevärviline, vaid ka erineva värvitooniga kontsentriseliste vöötidega — nn. vöödiline. Vanemate viljakehade ülakülg on mõnikord sinna elama asunud vetikaist roheline või rohekas.

Kübara allkülgi ei lõpe enamasti järsult, vaid laskub libamisi mööda substraati — on nn. laskuva alusega. Vars võib olla tsentraalne (kinnitub kübara keskkohal — joon. 4), ekstsentriline (ei kinnitu keskkohal, vaid rohkem ääre pool) või külgmiline.

Viljakehas võime eristada kahte osa: seeneliha (joon. 2, 1) ja hümenofoori (joon. 2, 2). Seeneliha pole alati ühtlane; sageli

esinevad selles läbilõikes nähtavad kasvuringid. Mõnikord võib läbilõikes märgata veel seeneliha ülemises osas musta joont.

Hümenofooriks nimetatakse erilisi väljakasve, mis asuvad enamasti viljakeha allküljel ja kannavad eoseidtekivat kihti (nn. hümeeniumi). Hümenofoor esineb torikuliste juures tüüpilisel kujul torukestena, mis omavahel liitunult (erandiks on *Fistulina hepatica*) moodustavad torukestekihi. Torukeste suudmeid viljakeha allküljel nimetatakse poorideks. Viimased võivad olla ümarad (joon. 5), kandilised (joon. 6) või labürintjad (joon. 67). Real mitmeaastaste viljakehadega torikulistel on torukesed mitme kihina üksteise kohal (joon. 3); igal aastal kasvab eelnevale kihile uus kiht alla.

Mõningatel liikidel esineb hümenofoor hammastena. Viimased tekivad sageli alles vanematel viljakehadel torukeste lõhestumisel. Mõne perekonna (*Gloeophyllum*, *Lenzites* jt.) esindajail võib hümenofoor olla lamellidena (eoslehtedena), s. o. radiaalselt paigutatunud lehekestena.

TORIKULISED PUIDUMÄDANIKE TEKITAJAINA

Ainult vähesed torikulised toituvad juba kõdunenud taimejäänustest. Enamik toitub elavast või surnud puidust.

Elavad puud nakatuvad enamasti koorevigastuste ja oksaasemete kaudu, kuhu satuvad torikuliste eosed. Eosed idanevad sobivate tingimuste olemasolul seenniidistikuks ehk mütseeliks, mis aasta-aastalt puus laiub. Toitumiseks tarvitab mütseel puu rakkude sisus ja seintes sisalduvaid aineid, eeskätt süsivesikuid (tselluloosi, hemitselluloosi, ligniini jt.). Puidu lagunemist raku-seinte lahustamise tulemusena seente poolt nimetatakse mädanemiseks (kõdunemiseks). Taimehaigust, mida iseloomustab puidu mädanemine, nimetatakse puidumädanikuks (või lihtsalt mädanikuks).

Pärast puu nakatumist, mõnikord aga alles aastaid hiljem, kui mädanik on juba jõudnud puidus laiemalt levida, tekivad tüvele (või-kännule jne.) viljakehad. Viljakehade ülesandeks on produtserida eoseid seente edasiseks levikuks. Eosed levivad õhuvoo-

lude (tuule) abil; mõnedel liikidel on nende edasikandjaiks aga ka putukate vastsed ja teised väiksemad loomad.

Osa torikulisi levib ka otseselt juurte kokkupuutumisel ühest puust teise; samuti võib mõnede liikide mütseel mullas edasi tungida ja nakatada teisi puid.

Mädanik võib haarata tüve (või juure) välist osa, tungides edasi puu südamiku poole — säärasel juhul kõneldakse perifeeriamädanikust. Teiste torikulisteliikide juures paikneb mädanik tüve sisemuses (südamikus), laiudes väljapoole — nn. südame-mädanik. Mõned torikulisteliigid põhjustavad kogu tüve ulatuses — nii välises kui ka seesmises osas — levivat nn. sega-mädanikku.

Mädanemisega on seotud puidu värvuse muutumine. Hari-likult eraldatakse valget mädanikku (puit muutub normaalsest värvusest heledamaks), pruuni mädanikku (puit muutub pruuniks või punaseks) ja kirjut mädanikku. Viimasel juhul esinevad puidus pruunil foonil valged laigukesed.

Mädanemise lõppastmel puit kas lõhestub mitmes suunas, sageli muutudes kuubi- või prismakujulisteks tükikesteks (nn. destruktiivmädanik) või puidus tekivad augukesed (nn. korrosioonmädanik).

Mädaniku iseloom (värvus jne.) sõltub seda tekitavast liigist. Järgnevas liikide kirjeldustes tuuakse enamiku liikide juures lühidalt andmeid ka neist tekitatud mädanike kohta.

JUHISEID TORIKULISTE KOGUMISEKS JA MÄÄRAMISEKS

Torikulisi määratakse tavaliselt nende viljakehade järgi. Määramine kahjustatud puidu (mädaniku iseloomu) järgi on sageli ebatäpne ning nõuab suuremaid kogemusi.

Viljakehade kogumine on võimalik osal torikulistel kogu aasta vältel, enamikul aga hilissuvel või sügisel. Koguda tuleb täiskasvanud, mitte liiga noori ega juba surnud ja lagunevaid viljakehi. Viimaste määramine on ühenduses raskustega. Peale viljakehade tuleks koguda (või kirjeldada) ka vigastatud puitu; määramiseks pole see aga hädavajalik.

Väga suurte viljakehade puhul võib sae (või noa) abil lõigata viljakehast sentimeetri või paari laiuse läbilõiguviiluka; samuti tuleb lõigata õhuke lõik üla- ja allkülgedelt. Kui märgitakse üles viljakeha suurus, ei valmista nende järgi liigi määramine raskusi.

Soovitav on kogutud materjal kohe määrata. Kui see pole võimalik, tuleb üles märkida viljakeha (ülakülje, seeneliha, torukeste, pooride) värvus ning kas värvus muutub (sõrmedega) vajutades. Samuti tuleb üles märkida viljakeha (seeneliha) konsistents (pehme, korkjas, puitunud jne.). Kuivamisel viljakeha värvus ja konsistents enamasti muutuvad.

Igal juhul tuleb üles märkida järgmised hiljem etiketile märgitavad andmed:

- 1) asukoht — metskond, kvartali nr.,
- 2) kasvukoht — metsatüübi nimetus; peremeestaime või substraadi nimetus; kas on tegemist elava või juba surnud puuga; viljakeha asend (tüve alusel, okstel jne.),
- 3) esinemissagedus,
- 4) kogumisaeg ja koguja nimi.

Herbaariumis tuleb etiketile peale nende andmete veel lisada määramisel leitud seene nimetus (etiketi ülaossa) ja määraja nimi (etiketi allossa).

Kogutud viljakehad tuleb kohe asetada kuivama. Selleks on sobivam kunstlik soojus (mitte üle 35—45° C); vajalik on hoolitseda korraliku õhuvahetuse eest. Viljakehi kuivatatakse lahtiselt, mitte paberite vahel nagu õistaimi või samblaid.

Kuivatatud viljakehad asetatakse ümbrikuisse, mille suurus oleneb viljakeha suuruselt. Vajalikke ümbrikke on hõlbus küllalt tugevast paberist ise valmistada (vt. joon. 7). Selleks murtakse paberileht pooleks nii, et üks pool ulatuks teisest paar-kolm sentimeetrit üle. Üleulatuv serv murtakse teisele peale. Edasi murtakse külgservad paari sentimeetri laiuselt tagasi. Saame ümbriku, mida vajaduse korral on kerge avada.

Ümbriku esiküljele kleebitakse etikett või selle puudumisel kirjutatakse andmed otse ümbrikule.

Järgnev määraja võimaldab torikulisi määrata nende vilja-

kehade välistunnuste järgi. Mikroskoopi võib kasutada eoste kuju ja suuruse kontrollimiseks; see pole aga hädavajalik. Eoseid vaadatakse 5% kaalium-seebikivi (KOH) lahuse või halvemal juhul puhta vee tilgas. Alusklaasile asetatakse tilk vedelikku ja sinna kaabitakse nõelaga, skalpelliotsaga või mingi muu terava vahendiga pisut viljakeha torukestekihi tükikesi. Nüüd asetatakse kohale katteklaas ja vaadeldakse preparaati mikroskoobis 400—600-kordse suurenduse juures. Tuleb silmas pidada, et eoseid ei leidu torikuliste viljakehades alati, vaid ainult teatud aastaegadel (mitmeaastastel torikulistel enamasti kevadel ja sügisel).

Määrajas toodud kirjeldused on kehtivad enam-vähem arenenud (täiskasvanud) viljakehade kohta. Tuleb silmas pidada, et juba surnud ja lagunevad viljakehad püsivad veel mõne aja, on aga oma värvuselt ja konsistentsilt sageli juba muutunud.

Määramiseks vajalikud oskussõnad ja mõisted (niivõrd kui need erinevad õistaimede määramisel kasutatavatest) on toodud peatükis torikuliste ehitusest. Pikkuse, laiuse ja paksuse mõõtmisel tuleb juhinduda joonistest 1 ja 2. Pooride arvu ühel mm-l mõõdetakse viljakeha allküljel umbes $\frac{1}{3}$ kaugusel servast, rööbiti servaga. Selleks asetatakse sinna väike joonlaud ja loetakse, mitu poori asub reas ühe mm pikkuses osas. (Vt. joon. 5). Lugemiseks on hea kasutada luupi (suurendus 3—10×).

Viljakehade kirjelduse lõpul on rooma numbritega märgitud nende esinemiskuud.

MÄÄRAMISTABEL

1. Viljakeha asemel esineb tüvel must lõhestunud mügarlik moodustis, milles pole toruke si ega poore <i>Inonotus obliquus</i> (Fr.) Pil., must päässik (lk. 33).	
— Viljakeha on olemas	2
2. Viljakeha allküljel torukesed või lamellid. Poorid ümarad kuni labürintjad või peaaegu aluseni lõhestunud . .	5
— Allküljel looklevalt põimuvad voldid, mis moodustavad madalaid, sageli ebaselgeid poore	3

3. Seen kasvab hoonetes, ehitustes, keldrites jne. majasee-
nena
Serpula lacrymans F. Gray, **majavamm** (lk. 55).
- Seen kasvab metsades, võsastikes jne., mitte aga hoo-
netes 4
4. Viljakeha täiesti liibunud või kitsa (enamasti alla 1 cm
laiuse) kübarja servaga. Seeneliha õhuke, ühtlane
Merulius corium Fr., **pabervammik** (lk. 57)
- Viljakeha kübaratena. Seeneliha ülaosa vatjas, allosa
aga kõhrjas-sültjas
Merulius tremellosus Fr., **kännuvammik** (lk. 56).
5. Kasvab puudel, puidul, kändudel jne. 6
- Kasvab (mõnikord ainult näivalt) maapinnal 31
6. Okaspuudel 7
- Lehtpuudel 34
7. Elavatel puudel (ainult harva äsjasurnud puudel või
värsketel kändudel) 8
- Surnud puudel, kändudel, puidul 14
8. Viljakeha liibunud või kübaratega, kasvab juurte allkül-
jel ja külgedel, harvem juurekaela kohal või pisut kõr-
gemal. Poorid valged või kahvatu-ookerkollased
Fomitopsis annosa (Fr.) Karst., **juurepess** (lk. 31).
- Viljakeha teissugune 9
9. Viljakeha mugulja alusega või ebakorrapärase varrega
kübarana. Kasvab puude juurtel tüve ligiduses, harvem
tüve alusel
Phaeolus Schweinitzii (Fr.) Pat., **juurepruunik**
(lk. 31).
- Viljakeha varretu või külgmise varrega 10
10. Mändidel 11
- Kuuskedel ja teistel okaspuudel (peale männi) 12
11. Viljakeha valge või kollakas
Coriolellus flavescens (Bres.) Bond. et Sing., **männi-
korgik** (lk. 48).

- Viljakeha tumedam; ülakülg pruun või must
Phellinus pini (Fr.) Ames, **männitaelik** (lk. 36).
12. Torukesed mitme kihina üksteise kohal. Ülakülg vöödi-
line, vähemalt servas läikiv; serv eredavärvuseline
Fomitopsis pinicola (Fr.) Karst., **kännupess** (lk. 30).
— Torukesed pole kihtidena (või on ebaselgelt kihilised).
Ülakülg läiketu, selgete vöötideta 13
13. Viljakeha pruun. Seeneliha tugev, puitunud
Phellinus pini (Fr.) Ames var. *abietis* (Karst.) Pil.,
kuusetaelik (lk. 37).
— Viljakeha valge või kollakasvalge. Seeneliha pole pui-
tunud
Abortiporus borealis (Fr.) Sing., **harilik käsnak**
(lk. 50).
14. Viljakeha tugeva meeldiva (aniisi-) lõhnaga
Anisomyces odoratus (Fr.) Pil., **harilik lõhnuk**
(lk. 28)
— Viljakeha pole sellise lõhnaga 15
15. Torukesed enamasti mitme kihina üksteise kohal. Üla-
külj või liibunud viljakeha serv kattunud paksu või õhu-
kese tiheda koorega 16
— Torukesed ühe kihina või torukeste asemel on radiaal-
sed lamellid. Mõnikord on torukesed lõhestunud ham-
masteks. Ülaküljel pole tihedat koort 17
16. Viljakeha küljega kinnituva kabja- või konsoolikujulise
kübarana; serv pole astmeline
Fomitopsis pinicola (Fr.) Karst., **kännupess** (lk. 30).
— Viljakeha laskuva alusega kübarana või liibunud. Noo-
remad torukestekihid on vanematest kitsamad, mistõttu
viljakeha serv on astmeline
Fomitopsis annosa (Fr.) Karst., **juurepess** (lk. 31)
17. Torukeste asemel esinevad radiaalsed lamellid 18
— Esineb selge kiht torukesti või need on lõhestunud ham-
masteks 19

18. Ülakülg tume- või hallpruun; serv noorelt peaaegu valge. Lamellid hallpruunid või sinakashallilt kirmelised; neid ühel cm-l 8—15. Viljakeha pikkus 0,5—3 cm

Gloeophyllum abietinum (Fr.) Karst., **kuusekõrbik** (lk. 55)

- Ülakülg rooste- või mustpruun; serv noorelt ere-oranž-kollane. Lamellid ooker- või oranžpruunid või valgekir-melised; neid ühel sentimeetril 15—27. Viljakeha pikkus 1—6 cm

Gloeophyllum sepiarium (Fr.) Karst., **mustjas kõrbik** (lk. 54).

19. Torukesed ja poorid valged, kollakasvalged, rohekad või sinakad 20
 — Torukesed ja poorid teissuguse värvusega 27
 20. Torukesed ja poorid valged, kollakasvalged või kollased; nende värvus ei muutu vajutades 21
 — Torukesed ja poorid pole valged ega kollased või kui on, siis nende värvus vajutades muutub 25
 21. Viljakeha täiesti liibunud 22
 — Viljakeha pole täiesti liibunud 24
 22. Poore ühel mm-l 3—6 23
 — Poore ühel mm-l 1—3; poorid nurgelised, ebakorrapärased

Coriolus vaporarius (Fr.) Bond. et Sing., **näätskõbjas** (lk. 46).

23. Poore ühel mm-l (3)—4—6—(8). Poorid kollakasvalged kuni väävelkollased. Viljakeha kuivanult habras

Amyloporia xantha (Fr.) Bond. et Sing., **kollakas nääts** (lk. 22).

- Poore ühel mm-l 3—4. Poorid valged või kreemvalged. Viljakeha kuivanult nahkjas

Coriolellus serialis (Fr.) Murr., **kuuse-korgik** (lk. 47).

24. Viljakeha liibunud, ülaservas ja ka keskel vähe (kuni 2 cm) välja ulatuvate kübaratega. Seeneliha ühtlane
Coriolellus serialis (Fr.) Murr., **kuuse-korgik**
(lk. 47).
- Viljakeha alusel mõnikord varretaoliselt aheneva kübarana. Liha ülaosa on mõne mm paksuselt pehme, muus osas tugevakiuline ja sitke
Abortiporus borealis (Fr.) Sing., **harilik käsnak**
(lk. 50).
25. Torukeste ja pooride värvus muutub vajutades oranžiks, roosaks või lillaks 26
- Torukesed ja poorid võidundrohekad või -sinakad või muutuvad selliseks vajutades
Tyromyces caesius (Fr.) Murr., **sinitümak** (lk. 25).
26. Kübar üle 10 mm paksune, kabjakujuline
Tyromyces erubescens (Fr.) Bond. et Sing., **lilla tümak** (lk. 26).
- Kübar kuni 3 mm paksune, pole kabjakujuline
Gloeoporus amorphus (Fr.) Clem. et Shear, **punatarrik** (lk. 23).
27. Kübar kuni 3 mm paksune 28
- Kübar üle 7 mm paksune 30
28. Torukesed lõhestuvad peagi hambakesteks, violetsed või helepruunid. Seeneliha pruunikas, pole allosas sültjas ega sarvjas 29
- Torukesed ei lõhestu, valged, oranžid või punakad. Seeneliha ülaosas viltjas, pehme, valge, allosas sültjas või sarvjas, tumedam
Gloeoporus amorphus (Fr.) Clem. et Shear, **punatarrik** (lk. 23).
29. Hümenofoor torukestena, mis hiljem lõhestuvad ebakorrapäraselt paigutunud hambakesteks. Kasvab peamiselt kutusepuidul
Hirschioporus abietinus (Fr.) Donk; **kuusekõbjuk**
(lk. 52).

— Hümenofoor algusest peale radiaalselt (lamellide-taoliselt) paigutunud lapikute hammastena. Peamiselt männidel

Hirschioporus fusco-violaceus (Fr.) Donk, **männikõbjuk** (lk. 52).

30. Kübar algul valge, muutub vajutades või vananedes lillaks või lillakaspruuniks, enamasti paksusest lühem. Seeneliha üsna pehme

Tyromyces erubescens (Fr.) Bond. et Sing., **lilla tümak** (lk. 26).

— Kübar pruun, mõne tõrvmusta vöödiga, paksusest palju pikem. Seeneliha korkjas või puitunud

Ischnoderma resinorum (Fr.) Karst., **harilik tõrvis** (lk. 28).

31. Kübar 1—8 mm paksune, vars kuni 8 mm jämedune 32

— Kübar 5—30 mm paksune, vars üle 10 mm jämedune 33

32. Kübar tasane või sagedamini lehterjas, aeglaselt varreks üleminev. Poore ühel mm-l 2—4

Coltricia perennis (Fr.) Murr., **harilik puidik** (lk. 39).

— Kübar kumer või tasane, varrest selgesti eraldunud. Poore ühel mm-l 5—6

Polyporus brumalis Fr., **väike torik** (lk. 41).

33. Seeneliha valge või kollakas. Poore ühel mm-l 4—6

Scutiger ovinus (Fr.) Murr., **lambaseenik** (lk. 58).

— Seeneliha oranžkollane või pruun. Poore ühel mm-l 1—2

Phaeolus Schweinitzii (Fr.) Pat., **juurepruunik** (lk. 31).

34. Kasvab tammedel või tammepuidul 35

— Vahtral ja hobukastanil 38

— Pajudel 39

— Leppadel 43

— Kaskedel 44

— Haabadel 49

— Sõstra- ja karusmarjapõõsaste alusel 53

— Teistel lehtpuudel 54

35. Kübar veri- või pruunpunane, pehme, mahlakas. Toruke-
sed üksteisest eraldunud (pole külgedega kokku kasva-
nud nagu kõigil teistel torikulistel)
Fistulina hepatica Fr., harilik maksak (lk. 57).
— Viljakeha pole veripunane ja pehme. Torukeste seinad
üksteisega kokku kasvanud 36
36. Poorid ebakorrapärased, labürintjad või piklikud. Kübar
paks (2—6 cm)
Daedalea quercina Fr., tammekakk (lk. 53).
— Poorid pole labürintjad või kui on, siis kübar on õhem
(alla 1,5 cm) ning karvase ülaküljega 37
37. Torukesed kihtidena; seeneliha väga kõva
Phellinus robustus (Karst.) Bourd. et Galz., tamme-
taelik (lk. 35).
— Viljakeha teissugune 42
38. Torukesed paljude 1—3 mm paksuste kihtidena, valged
või pisut ookerjad. Viljakeha ülakülg on enamasti sam-
maldunud
Oxyporus populinus (Fr.) Donk, vahtratarjak
(lk. 50).
— Torukesed teissugused; viljakeha ülakülg enamasti pole
sammaldunud 54
39. Viljakeha täiesti liibunud, pruun
Phellinus punctatus (Fr.) Pil., täpptaelik (lk. 38).
— Viljakeha pole selline 40
40. Viljakeha tugeva meeldiva (aniisi-) lõhnaga; ülakülg
võidunudvalge või valkjashall
Trametes suaveolens Fr., pajutagel (lk. 48).
— Viljakeha pole sellise lõhnaga; ülakülg enamasti pole
valge 41
41. Torukesed mitme kihina, kaneelpruunid või tume-ooker-
pruunid nagu seenelihagi. Seeneliha kõva-korkjas, sageli
musta (läbilõikes nähtava) joonega
Phellinus conchatus (Fr.) Quél., pajutaelik (lk. 35).
— Viljakehad teissugused 42
42. Kübarad pehmed, haprad; ülakülg kahvatu-, ere- või

roosaoranž. Seeneliha valge või kollakas; torukesed
väävelkollased

Laetiporus sulphureus (Fr.) Bond. et Sing., **harilik**
väävlik (lk. 26).

- Viljakehad pole sellised 54
43. Kübarad üksteise kohal kokku kasvanud, kollakas- või
roostepruunid. Torukesed ühe kihina. Poorid sageli kat-
tunud hõbehalli omapäraselt sätendava kirmega
Inonotus radiatus (Fr.) Karst., **lepapässik** (lk. 32).
- Viljakeha teissugune. Poorid pole sätendavad 54
44. Torukesed mitme kihina 63
- Torukesed ühe kihina; mõnikord on torukeste asemel
lamellid või hambakesed 45
45. Kübar tsinnooberpunane, seeneliha tellisepunane
Pycnoporus cinnabarinus (Fr.) Karst., **punapoorik**
(lk. 43).
- Viljakeha pole punane 46
46. Torukeste asemel on allküljel radiaalsed lamellid
Lenzites betulina Fr., **kasepehik** (lk. 53).
- Allküljel pole lamelle 47
47. Poorid labürintjad, lõhestuvad hiljem plaadikesteks,
sageli lillaka tooniga
Cerrena unicolor (Fr.) Murr., **lambakorrik** (lk. 43).
- Poorid pole lõhestunud ega labürintjad, või kui on labü-
rintjad, siis viljakeha on liibunud või väga väikeste
kübarakestega. Poorid pole kunagi lillakad 48
48. Kübar kinnitub ülal väga lühikese varretaolise osaga.
Ülakülg kattunud õhukese äratõmmatava; vanematel
eksemplaridel lõhenenud hele-hallpruuni koorega. Seene-
liha korkjas, lumivalge
Piptoporus betulinus (Fr.) Karst., **kasekäs**n (lk. 27).
- Viljakeha teissugune 54
49. Viljakeha kasvab kõdunevate lamavate tüvede allküljel
Antrodia mollis (Fr.) Karst., **harilik pehmik** (lk. 49).
- Kasvukoht teissugune 50

50. Torukesed mitme kihina üksteise kohal 51
 — Torukesed ühe kihina või torukeste asemel on lamellid
 või hambad 52
51. Kübara ülakülg läiketu. Seeneliha kõva, puitunud, tume-
 roostepruun
Phellinus tremulae (Bond.) Bond. et Boriss., **haava-
 taelik** (lk. 34).
 — Ülakülg mõnikord läikiv. Seeneliha pehmem, enamasti
 ka heledam 63
52. Torukeste asemel on allküljel lamellid
Lenzites betulina Fr., **kasepehik** (lk. 53).
 — Allküljel pole lamelle 56
53. Seeneliha koosneb korkjast ülemisest osast ja sellest
 musta joonega eraldunud kõvemast ja kiulisest õhuke-
 sest alumisest osast. Torukesed sageli ebaselgelt kihili-
 sed
Phellinus ribis (Fr.) Quél., **sõstrataelik** (lk. 37).
 — Seeneliha ühtlane. Torukesed ühe kihina 62
54. Viljakehad enam või vähem selge varrega 55
 — Viljakehad varretud 59
55. Hulk kübaraid (üksteise kohal ja kõrval) alusel liitunud
 ühiseks massiivseks tüveks. Seeneliha pehme, peaaegu
 vesine. Torukesed väävelkollased
Laetiporus sulphureus (Fr.) Bond. et Sing., **harilik
 väävlik** (lk. 26).
 — Kübarad pole selliselt liitunud. Seeneliha kõvem; toru-
 kesed pole väävelkollased 56
56. Vars tsentraalne või peaaegu tsentraalne, üleni ühevär-
 vuseline, mitte aga must või mustpruun. Kübar alla
 10 cm läbimõõduga 57
 — Vars alusel tume (sageli must), ülal aga heledam, sageli
 ekstsentriline või külgmine. Kübar mõnikord üle 10 cm
 läbimõõduga 58
57. Poorid nurgelised (rombjad), 0,4—1 mm laiused (ühel
 mm-l 1—2). Serv tugevate ripsjate karvadega
Polyporus arcularius Fr., **silmtorik** (lk. 42).

- Poorid ümarad, alla 0,2 mm laiused (ühel mm-l 5—6).
Serv ainult harva ripsmeline
Polyporus brumalis Fr., väike torik (lk. 41).
58. Poorid üle 0,5 mm läbimõõduga, nurgelised (rombjad).
Kübar 8—50 cm läbimõõduga, kattunud suurte soomus-
tega
Polyporus squamosus Fr., soomustorik (lk. 40).
- Poorid alla 0,3 mm läbimõõduga, ümarad. Kübar
3—15 cm läbimõõduga, paljas
Polyporus varius Fr., kännutorik (lk. 41).
59. Viljakeha täiesti liibunud, pruun
Phellinus punctatus (Fr.) Pil., täpptaelik (lk. 38).
- Viljakeha pole täiesti liibunud 60
60. Viljakeha (eriti seeneliha) tugeva meeldiva (aniisi-)
lõhnaga, võidunudvalge või välkjashall
Trametes suaveolens Fr., pajutagel (lk. 48).
- Viljakeha pole sellise lõhnaga 61
61. Torukesed mitme kihina üksteise kohal (ainult noortel
eksemplaridel ühe kihina). Viljakeha sageli kattunud
paksu tugeva koorega 63
- Torukesed ühe kihina; viljakeha pole kattunud sellise
koorega. Mõnikord on torukeste asemel lamellid . . . 62
62. Hümenofoor lamellidena
Lenzites betulina Fr., kasepehik (lk. 53).
- Hümenofoor torukestekihina. Poorid ümarad, kandilised,
labürintjad või lõhestunud 68
63. Torukesed valged või pisut ookerjad, paljude 1—3 mm
paksuste kihtidena
Oxyporus populinus (Fr.) Donk, vahtratarjak
(lk. 50).
- Torukesed pruunid või hallpruunid; kui heledamad, siis
kihid üle 3 mm paksused 64
64. Kübara ülakülg mitmevärvuselisel võõdiline. Torukesed
puiduvärvuselised või kollakad
Fomitopsis pinicola (Fr.) Karst., kännupess
(lk. 30).

- Ülakülg pole selliselt vöödilise. Torukesed pruunid või hallpruunid 65
65. Viljakehad üksteise kohal liitunud kübaratena, harvem üksikult. Kübara pikkus enamasti kuni 5 cm, paksus kuni 1—(2,5) cm. Seenelihas (läbilõikes nähtav) must joon
Phellinus conchatus (Fr.) Quél., **pajutaelik** (lk. 35).
- Kübarad enamasti üksikult, suuremad ja paksemad kui eelmisel liigil. Must joon seenelihas puudub 66
66. Kübar palju õhem kui pikk, hallikas-kakaopruun või tumepruun; poorid algul valgekirmelised, muutuvad hiljem (või vajutades) tumepruuniks
Ganoderma applanatum (Wallr.) Pat., **harilik vaa-bik** (lk. 39).
- Kübar pikkusest paksem või ainult veidi õhem; poorid hallid või pruunid 67
67. Kübar konsoolikujuline. Seeneliha kõva nagu puit
Phellinus igniarius (Fr.) Quél., **tuletaelik** (lk. 33).
- Kübar kabjakujuline. Seeneliha kaunis pehme, tihevatjas
Fomes fomentarius (Fr.) Kickx, **tuletael** (lk. 29).
68. Poorid labürintjad või sügavalt lõhestunud 69
- Poorid terved, ümarad või nurgelised 70
69. Poorid labürintjad 78
- Poorid sügavalt lõhestunud, mistõttu torukeste asemel näivad esinevat hambad 81
70. Poorid ja kogu viljakeha on tsinnoober- või tellise-punased
Pycnoporus cinnabarinus (Fr.) Karst., **punapoorik** (lk. 43).
- Viljakeha pole punane 71
71. Seeneliha ooker-, kahvatu- või tumepruun 72
- Seeneliha valge, hall või kollakas 74
72. Poore ühel millimeetril 1,5—2
Antrodia mollis (Fr.) Karst., **harilik pehmik** (lk. 49).
- Poore ühel millimeetril 3—6 73

73. Ülakülg ebatasane, vöödiline või lõhestunud, punakaspruun, hiljem must. Torukesed 1—3 mm pikkused
Phellinus conchatus (Fr.) Quél., **pajutaelik** (lk. 35).
- Ülakülg radiaalsete vagudega, madalalt sametjas või paljas, tume-kollakaspruun või roostepruun. Torukesed 3—8 mm pikkused
Inonotus radiatus (Fr.) Karst., **lepapässik** (lk. 32).
74. Ülakülg valge, muutub vajutades või vananedes võidunud- või rohekassiniseks
Tyromyces caesius (Fr.) Murr., **sinitümak** (lk. 25).
- Ülakülg pole ega muutu kunagi siniseks 75
75. Torukesed hallid, võidunud-ookerhallid või pruunikad. Torukesed ja poorid muutuvad vajutades tumedamaks (tumedateks võidunud-hallideks, pruunideks või isegi mustadeks) 76
- Torukesed valged, kollakad või heleookerjad; nende ja pooride värvus ei muutu vajutades 77
76. Kübarad 1—5 mm paksused. Seeneliha võidunud-valge või hall, kasvuringideta
Bjerkandera adusta (Fr.) Karst., **harilik suitsik** (lk. 23).
- Kübarad 5—30 mm paksused. Seeneliha võidunud-kollane või kahvatupruun, kasvuringidega
Bjerkandera fumosa (Fr.) Karst., **pruun suitsik** (lk. 24).
77. Seeneliha kaunis pehme, lihakas või vatjas
Coriulus pubescens (Fr.) Quél., **pehme kõbjas** (lk. 45).
- Seeneliha korkjas või sitke-nahkjas 78
78. Ülakülg on kattunud enam-vähem püstiste 1—2 mm pikkuste hallide, kollaste või pruunikate karvadega
Coriulus hirsutus (Fr.) Quél., **vill-kõbjas** (lk. 46).
- Ülakülg paljas või kattunud madalate (alla 1 mm pikkuste) mahasurutud või liibunud karvadega 79

79. Kübar õhuke, 1—4—(6) mm paksune. Ülakülg siidläikene, mitmevärvuselisel vöödiline, alusel tasane
Coriolus versicolor (Fr.) Quél., kirju kõbjas (lk. 44).
 — Kübar 3—10 mm paksune. Ülakülg läiketu, ebaselgelt vöödiline, võidunud-kollane kuni ookerpruun või valkjas, alusel esileulatuva kühmuga
Coriolus zonatus (Fr.) Quél., vööt-kõbjas (lk. 45).
80. Poorid servas ümarad, keskel labürintjad, valged, hiljem hallpruunid
Antrodia mollis (Fr.) Karst., harilik pehmik (lk. 49).
 — Poorid alates servast labürintjad, keskel sageli lõhestunud, kahvatu-hallpruunid või kollakad, sageli lillaka varjundiga
Cerrena unicolor (Fr.) Murr., lambakorrik (lk. 43).
81. Hambad kahvatu-pruunhallid või kollakad, sageli lillaka varjundiga. Seeneliha ülaosas läbilõikes nähtav must joon
Cerrena unicolor (Fr.) Murr., lambakorrik (lk. 43).
 — Hambad valged või kollakasvalged. Seeneliha musta jooneta
Irpex lacteus Fr., valge hammik (lk. 51).

POLYPORACEAE

Amyloporia xantha (Fr.) Bond. et Sing. — Kollakas nääts —
Poria xantha (Fr.) Cke.

Viljakeha liibunud, ebakorrapäraselt ümar, 5—15 cm läbimõõduga, sageli piklik ja siis kuni 1½ meetri pikkune, 0,3—3 mm paksune, tugevasti substraadile kinnitunud, nahkjnas, kuivanult habras, valge, kollakasvalge või (varjulistes kasvukohtades) väävelkollane. Seeneliha väga õhuke või isegi puudub. Toruke-
 sed 0,5—2,5 mm pikkused, sageli kaldused. Poorid ümarad või (kaldus torukeste puhul) piklikud, 0,1—0,2—(0,4) mm laiused. Poore ühel mm-l (3)—4—6—(8). Kuivades või vanemate viljakehade juures viljakeha pooridega kattunud pind lõhestub roh-

kete pikipragudega. Eosed silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, $4-6 \times 1-1,5 \mu$ (joon. 8).

Kasvab lamavatel okaspuutüvedel ja kändudel, mõnikord ka söestunud puidul mitmesugustes, eriti aga niisketes metsades. Eesti NSV-s väga levinud. Põhjustab pruunikat, algul kiulist, hiljem destruktiivset mädanikku. Viljakehad esinevad kogu aasta vältel ja on enamasti mitmeaastased.

Erineb teistest okaspuudel esinevatest liibunud viljakehadega torikulistest väikeste pooridega ja lõhestunud pinnaga. Iseloomulik on ka kaunis harva esinev väävelkollane värvus.

Gloeoporus amorphus (Fr.) Clem. et Shear — **Punatarrik** — *Polyporus amorphus* Fr., *Bjerkandera amorphia* (Fr.) Karst., *Leptoporus amorphus* (Fr.) Quél.

Viljakeha alusel liitunud laskuva alusega kübaratena, mõnikord ka täiesti liibunud. Kübarad $0,5-2,5 \times 1-3-(5) \times 0,1-0,3$ cm suurused*, poolringjad või ebakorrapärase kujuga. Ülakülg karvane või siidjas, vöödiline, hallvalge või pisut pruunikas; serv terav, alt valge. Seeneliha koosneb kahest kihist (hästi märgatav luubiga vaadates või kuivanud eksemplaridel); ülemine kiht on viltjas-pehme, valge, alumine — sültjas või kõhrjas, tumedam. Torukesed $0,5-1$ mm pikkused. Poorid nurgelised, kaunis ebakorrapärased, õhukeseseinalised, hambulise servaga. Torukesed ja poorid algul valged, muutuvad hiljem või vajutades oranžiks, roosaks või punakaks (harvem tumekollaseks). Poore ühel mm-l $4-6$. Eosed silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, $3-5 \times 1-1,5 \mu$ (joon. 9).

Üsna sage okas- ja segametsades, eriti liivasepinnaselistes männikutes. Viljakehad kasvavad koorimata männi-, harva ka kuusekändudel, harvem lamavatel tüvedel ja koorimata maaslamavail palkidel. Põhjustab pruunikat mädanikku. III—XII.

Liik on kergesti tuntav oma kasvukoha, õhukeste viljakehade ja nende iseloomuliku värvuse tõttu.

Bjerkandera adusta (Fr.) Karst. — **Harilik suitsik** (mustjas torik) — *Polyporus adustus* (Willd.) Fr., *Polystictus adustus* (Willd.) Big. et Guill., *Leptoporus adustus* (Willd.) Quél.

* Esimesed arvudest näitavad viljakeha pikkust, teised — laiust, kolmandad — paksust.

Viljakeha sageli algul liibunud, hiljem poolringjate või neerjate kübaratega. Kübarad alusel kokkukasvanuna üksteise kohal liitunud, enamasti väga pikalt laskuva alusega, $1-5 \times 2-7 \times 0,1-0,5$ cm suurused. Ülakülg udejalt karvane või kiirjalt kiuline, mõnikord radiaalselt vaoline, võidunud-valge või -kollane, ookerkollane või hall, mõnikord pruunikas, sageli pisut tumedamate vöotidega; serv algul valge, hiljem tumepruun kuni must, enamasti terav, sageli laineline ja pisut hõlmine. Seeneliha radiaalselt kiuline, algul pehme, hiljem sitke, kuivanult habras, võidunud-valge kuni hall. Torukesed hallid, kattunud valge kirmega, $0,5-2$ mm pikkused. Poorid väga peened, ümarad või sagedamini ebakorrapäraselt nurgelised, servas ebaselged, algul kattunud valge kirmega, hiljem hallid, mustpruunid või peaaegu mustad. Poore ühel mm-l $4-7$. Torukesed ja poorid muutuvad vajutamisel tumedamaks. Eosed ellipsoidsed, hüaliinsed, $4-5 \times 2-3 \mu$ (joon. 10).

Sage metsades ja puisniitudel, eriti aga parkides lehtpuude kändudel ja surnud tüvedel. Harva ka elavatel puudel tüve surnud osal. Tekitab valget mädanikku. Esineb kogu aasta vältel.

Erineb sarnlevast pruunist suitsikust õhemate kübaratega ja heledama kasvuringideta seenelihaga, mis pole pruunika tooniga.

Bjerkandera fumosa (Fr.) Karst. — Pruun suitsik — *Polyporus fumosus* (Pers.) Fr., *P. imberbis* (Bull.) Fr., *Leptoporus imberbis* (Bull.) Quél.

Viljakeha küljega kinnituvate, alusel pisut laskuvate kübaratena, mis sageli kasvavad liitununa üksteise kohal. Kübarad poolringjad, $2-10 \times 4-15 \times 0,5-3$ cm suurused. Ülakülg madalalt viltjas või sile, hele-ookerpruun kuni hallikas-helepruun, vöötideta; serv tumedam, terav, nüri või ümar. Seeneliha sitke, lihakas-nahkjäs, kiuline, võidunud-kollane kuni kahvatupruun, kasvuringidega. Torukesed $1-5$ mm pikkused, seenelihast tumedama joonega eraldunud. Poorid ümmargused, hiljem nurgelised ja hambulise servaga, heleookerjas-hallid, algul hallikirmelised, muutuvad (nagu torukesedki) vajutades pruunikaks või pruuniks. Poore ühel millimeetril $2-5$. Eosed ellipsoidsed, hüaliinsed, $4,5-7 \times 2,5-3,5 \mu$ (joon. 11).

Esineb kohati mitmesuguste lehtpuude (kaskede, saare, jalaka, vahtra, tamme, hõbepaju jt.) kändudel ja surnud tüvedel peamiselt parkides ja puiestikes, harvem metsades. Üsna harva kahjustab ka elavaid puid (peamiselt vahert). Esineb kogu aasta vältel.

Sarnleb hariliku suitsikuga; erinevused on toodud viimase kirjelduse lõpul (lk. 24).

Tyromyces lacteus (Fr.) Murr. — **Piimjas tümak** — *Polyporus lacteus* Fr., *Leptoporus lacteus* (Fr.) Quél.

Kübarad küljega kinnituvad, üksikud või alusel liitunud, enamasti laskuva alusega, poolringjad, 1—5×2—7—(10)×0,5—2—(3) cm suurused. Ülakülg paljas, ebatasane, valge, kollakas või hallikas; serv terav, sageli lainjas. Seeneliha lihakas, kiuline, kuivanult peaaegu korkjas, kasvuringideta, valge. Torukesed 2—8—(12) mm pikkused, valged või kreemikad nagu pooridki, kuivanult väga haprad. Poorid ümaralt nurgelised või ebakorrapärased, ripsmelise või hambulise servaga. Poore ühel mm-l 4—6. Eosed silinderjad, vaevu kõverdunud, hüaliinsed, 3,5—5,5×1—1,5 μ (joon. 12).

Esineb üksikult niiskemates metsades kase, haava ja kuuse (harvem ka teiste puude) lamavatel tüvedel ja kändudel. Põhjustab pruunikat kiulist mädanikku. VIII—IX.

Iseloomulikumateks tunnusteks on viljakeha valge värvus, kuivanult väga rabedad torukesed ja eoste kuju.

Tyromyces caesius (Fr.) Murr. — **Sinitümak** — *Polyporus caesius* (Schrad.) Fr., *Leptoporus caesius* (Schrad.) Quél.

Viljakehad üksikute või vähesel arvul liitunud küljega kinnituvate kübaratena, mis sageli on alusel laskuvad. Kübar poolringjas või ümmargune, 0,5—4×0,5—4×0,2—1 cm suurune. Ülakülg hatune või paljas, sageli ebatasane, valge kuni kollakashall, muutub hiljem või vajutades võidunud- või rohekassiniseks; serv terav või nüri. Seeneliha 1—3 mm paksune, pehme, valge või sinakas. Torukesed 1—7—(10) mm pikkused, valged nagu pooridki. Mõlemad muutuvad aga hiljem või vajutades võidunudsiniseks, sinakaks või rohekaks. Poorid peened, ebakorrapärased, hiljem hambulise servaga. Poore ühel millimeetril

4—5. Eosed silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, $4-5 \times 1-1,5 \mu$ (joon. 13).

Esineb üksikult soometsades ja niiskemates kuusikutes, harvem teistes metsatüüpides kuusekändudel ja haava lamavatel tüvedel ning kändudel, üsna harva ka teistel lehtpuudel. Põhjustab pruunikat mädanikku. VIII—X.

Iseloomulik on torikuliste seas ainulaadne võidunud-sinakas värvus, mille viljakeha omandab vananedes või (sõrmedega) vajutades.

Tyromyces erubescens (Fr.) Bond. et Sing. — **Lilla tümak** — *Polyporus mollis* Rostk.

Viljakeha küljega kinnituv kaajakujuline üksiku või mõnekaupa liitunud, alusel pisut laskuva kübarana. Kübar poolringjas, läbilõikes enamasti kolmnurkne (allkülg sageli horisontaalne) $1,5-5 \times 3-8 \times 1-4$ cm suurune. Ülakülgl algul viltjalt pehme, siis ebatasane, algul valge, hiljem (või vajutades) lilla või lillapruun; serv peaaegu terav. Seeneliha pehme, lihakas, kiuline, kasvuringidega, valge, hiljem kahvatu-lillakaspruun. Torukesed 5—15 mm pikkused, valged, hiljem (või vajutades) tumelillad. Poorid algul ümarad, siis nurgelised, üsna ebakorrapärased ja pisut hambulise servaga, valged, hiljem lillad kuni pruunlillad. Lillaks muutuvad (sõrmedega) vajutades või kuivades ka noored alles valged poorid. Poore ühel millimeetril 3—4. Eosed silinderjad, kõverdunud, hüaliinsed, $4-4,5 \times 1-1,5 \mu$ (joon. 14).

Esineb kaunis harva okas- ja segametsades ning nende raiesmikel kuuse- ja männikändudel ning lamavail tüvedel, väga harva ka õigeaegselt väljavedamata jäänud metsamaterjalil. VII—X.

Kergesti tuntav omapärase värvusega ja kasvukohaga. Pisut sarnlev lilla pess *Fomitopsis rosea* (Alb. et Schw.) Karst. erineb puitunud seeneliha, torukeste kihilisusega ning juba noorena roosakaspruuni värvusega.

Samadel kasvukohtadel kui lilla tümak esineb Eesti NSV-s ka **pruun tümak** — *Tyromyces fragilis* (Fr.) Donk em. Bond. et Sing., mis erineb valge, hiljem (või vajutades) ooker- või kastanpruuni viljakeha värvusega ja suuremate eostega ($4,5-5,5 \times 1,2-2 \mu$; joon. 15).

Laetiporus sulphureus (Fr.) Bond. et Sing. — **Harilik väävlik** (vääveltorik) — Трутовик серно-желтый — *Polyporus sulphu-*

reus (Bull.) Fr., *Leptoporus sulphureus* (Bull.) Quél., *Polyporus caudicinus* (Scop.) Schroet.

Viljakeha paljude liitunud kübaratena, mis sageli moodustavad alusel ühise massiivse ebaselge tüve. Kübar poolringjas, äraspidimunajas või keeljas, 5—30×10—30×0,5—3 cm suurune. Ülakülge radiaalsete voltidega, pisut teraline, kahvatu- või ereoranž, sageli roosakas; serv ümar või nüri, lainjas, enamasti hõlmine. Seeneliha paks, pehme, habras, valge või kollakas. Torukesed 1—5 mm pikkused, väävelkollased, lihast kergesti eraldatavad. Poorid ümarad, hiljem nurgelised ja pisut hambulise servaga, väävelkollased. Poore ühel millimeetril 2—4. Eosed munajad või laiellipsoidsed, hüaliinsed, 5—7×3,5—5 μ (joon. 16).

Kaunis sage tammikuis, tamme-puisniitudel, parkides ja puies-tikes lehtpuude kändudel ja surnud tüvedel, aga ka elavatel puudel. Kõige sagedamini tammel ja pajudel. Põhjustab pruuni destruktiivset südamemädanikku. Viljakehad kasvavad tüve alusel või kuni 3 m kõrgusel. VI—VIII—(IX). Noored viljakehad on söödavad.

Iseloomulikeks tunnuseiks on viljakeha valge habras seeneliha ning torukeste ja pooride väävelkollane värvus.

Piptoporus betulinus (Fr.) Karst. — **Kasekäs**n (kasetorik) — Трутовик березовый (губка березовая) — *Polyporus betulinus* (Bull.) Fr., *Placodes betulinus* (Bull.) Quél., *Ungulina betulina* (Bull.) Pat.

Viljakeha väga lühikese (sageli peaaegu märkamatu) varretaolise moodustisega kinnitunud kübarana, näivalt küljegakinnituv. Kübar ümmargune või neerjas, 5—20×5—25×2—8 cm suurune, serva poole aeglaselt õhenev. Ülakülge on kattunud õhukese kergelt äratõmmatava hiljem pragunenud koorega; viimane on helešokolaadpruun või hele-hallikaspruun, sageli pisut heledamate täpikete ja laikudega; serv ümmargune, allakäändunud, ümbritseb torukeste kihti laia üleulatuva äärena. Seeneliha tiheviltjas või korkjas, kuiv, lumivalge, paks. Torukesed 4—10 mm pikkused, valged, hiljem kollakad või pruunikad. Poorid ümmargused, hiljem nurgelised, valkjad, noorelt kaunis paksude, hiljem õhu-

keste vahescintega. Poore ühel millimeetril 3—4. Eosed silinderjad, kõverdunud, hüaliinsed, $4,5-6 \times 1,2-1,5 \mu$ (joon. 17).

Esineb väga sageli leht- ja segametsades, eriti aga soometsades nooremate kaskede surnud püstistel ja lamavatel tüvedel, lamavatel jämedamatel okstel, üsna harva ka kõrgematel kändudel. Põhjustab kollakaspruuni destruktiivset segamädanikku. VII—XI.

Kergesti tuntav torukeste kihti ümbritseva allapöörduvad kübaraserva, lumivalge seeneliha ja omapärase kinnitumisviisi tõttu.

Ischnoderma resinosum (Fr.) Karst. — Harilik tõrvis — *Polyporus resinosus* Fr., *P. fuliginosus* (Scop.) Fr., *Ungulina fuliginosa* (Scop.) Pat., *Polyporus benzoinus* (Wahl.) Fr.

Viljakeha küljega kinnituva, alusel pisut laskuva kübarana; harvem paar-kolm kübarat kokku kasvanud. Kübar poolringjas või lehvikjas, mõnikord alusel varretaoliselt ahenev, $5-12 \times 7-20 \times 0,7-3$ cm suurune. Ülakülj kiirjalt jämedavaoline, mugarlik, madalalt sametjas, hiljem paljas, kattunud kõva koorega, roostepruun või tume-kohvipruun, paari-kolme nagu tõrvase läikiva musta vöödiga; serv terav, sageli hõlmiline ja laineline. Seeneliha algul pehme, peagi korkjas-puitunud, noorelt meeldiva lõhnaga, valkjast, hiljem ookerpruun või helepruun. Torukesed 3—8 mm pikkused, lihaga umbes samavärvuselised, enamasti hallikirmelised. Poorid ümarad või pisut nurgelised, algul hallikasvalged, muutuvad hiljem või vajutamisel pruuniks. Viljakeha allkülj ebatasane-mugarlik. Poore ühel millimeetril 3—5. Eosed silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, $4-6 \times 1,5-2 \mu$ (joon. 18).

Esineb kohati, enamasti aga ainult üksikute eksemplaridena kogu Eesti NSV-s. Kasvab okas- ja segametsades, eriti aga kuuskuis kuuse, harvem ka männi kändudel. Põhjustab valkjat perifeeria- (harvem südame-) mädanikku. VII—X.

Liik on kergesti tuntav oma tumepruuni kübaraga, mille ülaküljel on tõrvmustad vöödid.

Anisomyces odoratus (Fr.) Pil. — Harilik lõhnuk — *Polyporus odoratus* (Wulf.) Fr., *Trametes odorata* (Wulf.) Fr.

Viljakeha küljega või allküljega kinnituva kübarana, tugeva

meeldiva (aniisi- või vanilli-) lõhnaga. Kübar 3—15×3—12××2—5 cm suurune, küljega kinnituvail vormidel kabjakujuline. Kändude vms. peal kasvades kinnitub kübar osa allküljega ning on lamedam, sageli keeljas. Ülakülg hatune-viltjas, hiljem paljas, kontsentriliselt vaoline, kollakas- või tumepruun, hiljem (eriti keskel) hallpruun või mustjas; serv paks, ümar, ookerkolane või kollakaspruun. Seeneliha paks, tihekorkjas või puitunud, roostepruun, kasvuringidega. Torukesed 3—15—(20) mm pikkused, seenelihaga samavärvuselised, hall- või valkjaskollaselt kirmelised. Poorid ümarad või pisut nurgelised ja ebakorrapärased, kaunis paksuseinalised, algul hallkollased, hiljem sametpruunid, heledamad kui seeneliha. Poore ühel millimeetril 2—3. Eosed ellipsoidsed, hüaliinsed, 6—8×3—4 μ (joon. 19).

Väga sage kuusikuis, võsastikes ja vanematel raiesmikel kuusekändudel, eriti niiskemates kohtades. Kaunis harva ka kuusepalkidel, kvartalitulpadel jne. Põhjustab pruuni destruktiivmädanikku. Viljakeha on mitmeaastane.

Väga iseloomulikud on viljakeha tugev meeldiv lõhn ja pruun värvus ning kasvukoht.

Fomes fomentarius (Fr.) Kickx — **Tuletael** — Трутовик настоящий — *Polyporus fomentarius* (L.) Fr., *Ungulina fomentaria* (L.) Pat.

Viljakeha küljega kinnituva kübarana. Kübar poolringjas, kabjakujuline, enam-vähem horisontaalse allküljega, 3—10××5—30×5—10 cm suurune. Ülakülg konarlik-krobeline, kontsentriliste vagudega, kattunud kuni 1 mm paksuse, läbilõikes tumepruuni ja läikiva kõva koorega, hall või võidunud-punakaspruun; serv ümar või peaaegu täisnurkne. Seeneliha tihevatjas, kollakas- või punakaspruun, sageli kasvuringidega, palju õhem kui torukeste kiht (enamasti mitte üle 1,5 cm paksune). Torukesed mitme kihina üksteise kohal, pruunid, sageli heledamad kui seeneliha, enamasti kattunud hallvalge kirmega; iga kihi paksus 5—10—(25) mm. Poorid ümarad, üsna paksuseinalised, hallpruunid, sageli kattunud halli kirmega. Poore ühel millimeetrii 3—4. Eosed piklik-ellipsoidsed, hüaliinsed, 15—20—(25)×5—8 μ (joon. 5, 20 ja 61).

Väga sage metsades, puisniitudel, parkides jne. lehtpuude (eriti kaskede ja leppade) elavatel ja surnud tüvedel, kändudel, lamavatel tüvedel, ülestöötatud metsamaterjalil jne. Põhjustab helekollast või valget destruktiivset segamädanikku. Mädanev puiduosa on eraldunud tervest mustade joontega ning laguneb hiljem aastaringe mööda plaadikesteks. Ühel tüvel on tavaliselt palju (kuni sadu) viljakehasid. Viljakehad on mitmeaastased.

On mõnikord üsna sarnane tuletaelikuga, millest erineb palju pehmema seenelihaga (küünega vajutades jääb seenelihasse kergesti jälg), pikemate torukestega ja viljakeha kujuga.

Fomitopsis pinicola (Fr.) Karst. — Kännupess (kännutael, ääristael) — Трутовик окаймленный — *Polyporus pinicola* (Sw.) Fr., *Fomes pinicola* (Sw.) Cke., *Polyporus marginatus* (Pers.) Fr., *Fomes marginatus* (Pers.) Gill., *Ungulina marginata* (Pers.) Pat., *Fomes unguatus* (Schaeff.) Sacc., *Ungulina unguatus* (Schaeff.) Pat.

Viljakeha küljega kinnituva kabja- või konsoolikujulise kübarana. Kübar poolringjas või neerjas, 3—15—(25) × 3—30—(45) × 2—10 cm suurune. Ülakülg kattunud paksu tugeva, noorelt läikiva, hiljem tuhmi koorega, kontsentriliste vagudega, vöödilise, mitmevärvuseline: oranžkollane, oranžpunane, tumepunane, pruun jne. Vanematel eksemplaridel on keskosa hall või must, servapoolsem osa aga enamasti eredavärvuseline ja läikiv. Serv nüri või ümar. Seeneliha tiheviltjas, korkjas või puitunud, kollakas, ülemises osas sageli punakas, ebaselgete kasvuringidega. Torukesed kihtidena üksteise kohal, puiduvärvilised, kollakad; iga kiht 3—10—(15) mm paksune. Poorid ümarad või pisut nurgelised, algul valgekirmelised, siis hele-ookerkollased kuni pruunikad. Poore ühel millimeetril 2,5—4. Eosed piklik-ellipsoidsed, hüaliinsed, 6—8 × 3—4 μ (joon. 21).

Väga sage metsades, puisniitudel, parkides jne., eriti aga raiesmikel okas- ja lehtpuude kändudel, lamavatel või püstistel surnud tüvedel. Härvem parasiidina elavatel puudel, peamiselt parkides pärnadel, aga ka kuuskedel jt. Küllalt sageli kuusepalkidel nii virnades kui ka sildadel, tulpadel jne. Põhjustab pruuni destruktiivmädanikku. Viljakehad on mitmeaastased.

Kergesti tuntav mitmevärviliselt vöödilise ülakülje tõttu. Äärmine vöö on heledam, järgmised — järjest tumedamad. Noored eksemplarid on ühevärvuselised, pehmemad ning eritavad mõnikord ülaküljel suuri kastetaolisi tilku.

Fomitopsis annosa (Fr.) Karst. — Juurepess — Губка корневая — *Polyporus annosus* Fr., *Fomes annosus* (Fr.) Sck., *Ungulina annosa* (Fr.) Pat., *Trametes radiciperda* R. Hart.

Viljakeha on liibunud, ebakorrapärase kujuga, kuni 25 cm läbimõõduga, kuni 2 cm paksune, või küljega kinnitunud laskuva alusega kübarana, 2—10×2—15×0,5—3 cm suurune. Kübara ülakülg või liibunud viljakeha serv on hele-kastanpruun, või šokolaadpruun, arvukate kitsaste kontsentriliste vagudega, konarlik-krobeline, kattunud õhukese koorega; serv heledam (mõnikord valge), õhuke. Seeneliha õhuke, tihe-korkjas, pisut kiuline, kollakasvalge. Torukesed ühe või sagedamini mitme 2—5—(7) mm paksuse kihina, seenelihaga samavärvuselised. Poorid ümarad, algul kaunis paksuseinalised ja valged, hiljem kollakad või kahvatu-ookerkollased. Poore ühel millimeetril 2—4. Eosed lai-ellipsoidsed, hüaliinsed, 4,5—5,5×3,5—4,5 μ . Mitmeaastastel eksemplaridel on uus torukeste kiht vanast pisut (mõni mm) kitsam, mistõttu serv (allkülg) on astmeline (joon. 22).

Väga sage okas- ja segametsades elavate kuuskede juurte allkülgedel ja külgedel, harvem männil, kadakal ja lehisel, erandina isegi arukasel. Kasvab ka varjukates kohtades kuusekändudel ja lamavatel tüvedel. Põhjustab juurte ning tüve alumise osa kirjut korrosioonset südamemädanikku. Viljakehad on mitmeaastased.

Liik on hõlpsasti tuntav oma kasvukoha, värvuse ja vanemate viljakehade astmelise servaga.

Phaeolus Schweinitzii (Fr.) Pat. — Juurepruunik — Трутовик Швейница — *Polyporus Schweinitzii* Fr., *Hapalopilus Schweinitzii* (Fr.) Donk, *Polystictus sistotremoides* (Alb. et Schw.) Schroet.

Viljakeha mugulja alusega või ebakorrapärase varrega kübarana. Kübar hõlmimine või mitu viljakeha tihedalt kokku liitunud,

ebakorrapäraselt ringjas, 5—15—(30) cm läbimõõduga, 0,5—3 cm paksune. Ülakülge ebatasane, hatune, harvem sile, väävelkollane kuni ookerpruun, keskel tumedam, ebaselgelt vöödilise, muutub hiljem rooste- või tumepruuniks; serv ümar. Kübar aheneb aeglaselt ebakorrapäraseks suhteliselt paksuks varreks. Vars kuni 10 cm pikkune (sellest maapealne osa en. mitte üle 5 cm), alusel 1,5—3 cm jämedune, ülaosas kattunud laskuva torukestekihi, allosas sametjas või ebatasane, tumepruun või peaaegu must. Seeneliha kääsnjas, kiuline, väga pehme ja vesine, oranžkollane või hele-ookerpruun, hiljem roostepruun, suhteliselt paks. Torukesed 2—5—(8) mm pikkused, ookerkollased. Poorid suured, algul ümarad, siis ebakorrapäraselt nurgelised või peaaegu labürintjad, väävelkollased, hiljem pruunid. Poore ühel millimeetril 1—2. Eosed munajad või ellipsoidsed, hüaliinsed, 5—8×3,5—4,5 μ (joon. 23).

Esineb kuivemates okasmetsades. Kasvab näivalt maapinnal, tegelikult aga vanemate okaspuude juurtel (osa varrest on maasisene). Põhjustab juurte ning tüve alumise osa pruuni destruktiiivset südamemädanikku. Meil kaunis haruldane. VII—X.

Kergesti tuntav kasvukoha, ebakorrapärase varre olemasolu ja väävel- või pruunkollase ülaküljega.

Inonotus radiatus (Fr.) Karst. — **Lepapässik** — *Polyporus radiatus* (Sow.) Fr., *Polystictus radiatus* (Sow.) Fr., *Xanthochrous radiatus* (Sow.) Pat.

Viljakehad küljega kinnituvate tihedalt üksteise kohal asuvate ja alusel kokkukasvanud 1—4×1—8×0,5—1,5—(2,5) cm suuruste kübaratena, mis sageli moodustavad pika rea (paarkümmend cm kuni mitu m). Harvem on kübarad üksikult. Ülakülge (eriti noorelt) radiaalselt vaoline, madalalt sametjas, hiljem sile, mõnikord läikiv, algul kollakaspruun või tume-ookerkollane, hiljem roostepruun, ebaselgelt vöödilise; serv terav või ümar. Seeneliha kõva, nahkjane või puitunud, kollane, punakas- või roostepruun, enamasti torukestekihi võrreldes õhuke. Torukesed 3—8 mm pikkused, seenelihaga enam-vähem samavärvuselised, mõnikord seest hallikirmelised. Poorid ümarad või peaaegu nurge-

lised, algul valgekirmelised või kattunud hõbehalli omapäraselt sätendava kirmega, hiljem tume-punakaspruunid, mõnikord ham- bulise servaga. Poore ühel mm-l 3—5. Eosed munajad või ellip- soidsed, hüaliinsed, hiljem kollakad, 4,5—6×3—4—(4,5) μ (joon. 24).

Väga sage kõigis metsatüüpides, eriti aga lodumetsades sur- nud leppade tüvedel ja kändudel, üksikjuhtudel ka teistel leht- puudel. Kaunis harva parasiidina (peamiselt sanglepal). Põh- justab valget kiulist segamädanikku. VII—XI.

Iseloomulik on sellele liigile radiaalselt vaoline ülakülg, ookerkollane või -pruun värvus ja omapäraselt sätendavad poorid. Viimane tunnus esi- neb üsna noortel ja vanadel eksemplaridel mõnikord ebaselgelt.

Inonotus obliquus (Fr.) Pil. — **Must pässik** (must kõbjas, must- torik, kasekäs) — Чара (кяр, рак, цыр) — *Poria obliqua* (Pers.) Karst.*

Viljakeha asemel arenevad puutüvel ebakorrapärase kujuga mõne cm kuni ligi poole meetri suurused torukeste ja poorideta moodustised. Välispind krobeline ja lõhestunud paljude suure- mate ja väiksemate lõhedega, väga ebaühtlase pinnaga, must. Murdmisel laguneb väline kiht kergesti tükikesteks. Seeneliha väga kõva (tunduvalt tugevam kui puit), tume-roostepruun, vastu väliskülge tumedam, ebaühtlane (vahelduvad heledamad ja tume- damad, kõvemad ja pehmemad osakesed, — joon. 68).

Väga sage metsades, puisniitudel ja parkides elavate lehtpuude (peamiselt kaskede ja pihlaka) tüvedel, eriti tüvelõhedes. Põh- justab valget mädanikku. Esineb kogu aasta.

Iseloomulikeks tunnuseiks on must värvus, lõhestunud välispind ja väga kõva seeneliha.

Liibunud viljakehad arenevad enamasti surnud, juba tugevasti kõdune- nud kändudel, on halvasti märgatavad ning ka haruldasemad kui ülalkir- jeldatud steriilne arenguvorm.

Phellinus igniarius (Fr.) Quéf. — **Tuletaelik** (ebatuletael) — Трутовик ложный — *Polyporus igniarius* (L.) Fr., *Fomes ignic- rarius* (L.) Kickx.

* Sageli kasutatakse selle seene steriilse arenguvormi tähistamiseks eba- õigelt nimetusi *Fomes igniarius* f. *nigricans* Bond., *F. igniarius* f. *sterilis* Van., *F. nigricans* (Fr.) Karst., *Polyporus nigricans* Fr.

Viljakeha küljega kinnituva konsoolikujulise kübarana, vahel aga täiesti liibunud. Kübar poolringjas või tunduvalt laiem kui pikk, 3—12×4—20×2—10 cm suurune, alusel mõnikord laskuv. Ülakülg kattunud õhukese tugeva koorega, enamasti tihedalt kontsentriselt vaoline, pruun, tumepruun, harvem hall, mõnedel vormidel aga must ja sügavalt lõhestunud; serv ümar või nüri, sageli heledam. Seeneliha väga kõva, ebaselgete kasvuringidega, tume-roostepruun. Torukesed mitme (harva isegi mitmekümne) kihina üksteise kohal; iga kiht on 2—5—(8) mm paksune. Sageli on vahe üksikute kihtide vahel ebaselge, ülemiste kihtide torukesed aga täis kasvanud ning seenelihast vähe erinevad. Poorid peened, ümarad, üsna paksuseinalised, pruunid või hele-ookerpruunid, enamasti heledamad kui torukesed, mõnikord kattunud paksu tumehalli kirmega. Poore ühel millimeetril 4—5. Eosed peaaegu kerajad, hüaliinsed, 5—6,5×4—6 μ (joon. 25).

Väga sage metsades, puisniitudel, parkides jne. lehtpuude (välja arvatud tamme, haava ja viljapuude) elavatel ja surnud tüvedel, harvem kändudel ja lamavpuidul. Põhjustab valget südamemädanikku. Viljakehad on mitmeaastased.

Mõnikord väliselt väga sarnane tuletaelaga (vt. lk. 29). Erinevused ligidastest tammetaelikust on toodud viimase kirjelduse lõpul (lk. 35).

Eesti NSV-s esineb ka ligidane viljapuudel (eriti ploomil, kreegil ja kirsil) kasvav liik — **ploomitaelik**, *Phellinus pomaceus* (Pers.) Maire, *Fomes fulvus* (Scop.) Bres. Viimane erineb tuletaelikust kasvukohaga viljapuudel, väiksemate hallikamate viljakehadega ning heledama ja punakama seenelihaga. Põhjustab valget südamemädanikku. Viljakehad on mitmeaastased, kasvavad tüvel, okstel ja kändudel (joon. 26).

Phellinus tremulae (Bond.) Bond. et Boriss. — **Haavataelik** — Трутовик ложный осиновый — *Fomes ignarius* (L.) Kickx f. *tremulae* Bond.

Eelmisele liigile väga sarnane, ent ainult haabadel ja paplitel esinev liik.

Kübarad lühikesed, laia laskuva alusega; viljakehad mõnikord peaaegu täiesti liibunud. Kübara ülakülg ainult ebaselgelt vaoline, enamasti hästimärgatavate piki- ja vähemselgete ristilõhedega. Ülakülg alusel peaaegu must, serva pool rooste- või hallpruun. Eosed 4—5,5—(6)×3,5—4 μ (joon. 27).

Esineb väga sageli metsades, puisniitudel jne. haava, harvem ka paplite tüvedel; enamik meie metsade täiskasvanud haabadest on nakatunud sellest seenest. Viljakehad kasvavad enamasti vanade oksaasemete kohal. Põhjustab valget või kollakat südamemädanikku.

Phellinus robustus (Karst.) Bourd. et Galz. — **Tammetaelik** — Трутовик дубовый (трутовик ложный дубовый) — *Fomes robustus* Karst., *Fomes igniarius* (L.) Kickx f. *quercus* Bond.

Viljakeha küljega kinnituva kabjakujulise kübarana. Kübar 5—25 cm pikkune ja laiune, kuni 10 cm paksune või paksem. Ülakülg kontsentriliste vagudega, ebatasane, hall, punakaspruun või hiljem peaaegu must ja lõhestunud; serv ümar, ookerkollane või pruun, hiljem samavärvuseline muu ülaküljega. Seeneliha väga kõva, tihedalt kiuline, punakaspruun, kollakas või roostepruun, ebaselgete kasvuringidega. Torukesed 2—5 mm paksuste kihtidena, heledamad kui seeneliha. Poorid peened, ümarad, kollakas- või helepruunid. Poore ühel millimeetril 5—6. Eosed peaaegu kerajad, hüaliinsed, 6,5—8,5×6—7,5 μ .

Parasiidina tammetüvedel. Põhjustab valget või kollakat mustade joontega südamemädanikku. Viljakehad on mitmeaastased. Levik Eesti NSV-s vajab veel selgitamist; seniseil andmeil näib esinevat vaid vähesel määral.

Erineb ligidasest tuletaelikust heledama, kollakama seenelihaga, ebaselgemalt üksteisest eraldunud torukeste kihtidega, halli kirme puudumisega pooridel ning kasvukohaga tammedel.

Phellinus conchatus (Fr.) Quél. — **Pajutaelik** (pajutael) — *Polyporus conchatus* (Pers.) Fr., *Fomes conchatus* (Pers.) Gill., *Polyporus salicinus* Fr., *Fomes salicinus* (Fr.) Kickx.

Viljakeha alusel pikalt laskuvate sageli üksteise kohal ja kõrval liitunud kitsaste kübaratena. Kübar neerjas, poolringjas või piklik, 1—5—(8)×3—8—(10)×0,3—1—(2,5) cm suurune. Ülakülg ebatasane, hiljem lõhestunud (mõnikord kaunis ebaselgelt), vöödilise, punakas- või hallpruun, hiljem must; serv enam-vähem terav. Vanematel eksemplaridel kasvavad sageli ülaküljel samb-

lad. Seeneliha kõva-korkjas, pisut kiuline, kaneelpruun või tumeookerpruun, sageli musta joonega (näha läbilõikes; luup!). Torukesed ühe või mitme 1—3 mm paksuse kihina, lihaga samavärvuselised, sageli kattunud halli kirmega. Poorid ümarad, harvem pisut nurgelised, noorelt kaunis paksuseinalised, kaneelpruunid, mõnikord hallikirmelised. Poore ühel millimeetril 4—6. Eosed enam-vähem kerajad, hüaliinsed (4,5)—5—6×4—5 μ (joon. 28).

Sage kuusikutes, harvem teistes metsatüüpides ja parkides. Kasvab peamiselt paju-liikidel (eriti raagremmelgal), harvem teistel lehtpuudel ja pöösastel. Viljakehad kasvavad elavatel tüvedel kuni 3 (harva kuni 5) meetri kõrgusel. Põhjustab kollakat mustade joonekestega südamemädanikku. Viljakehad on mitmeaastased.

Iseloomulikuks tunnuseks on õhuke pruun viijakeha, kõva kaneelpruun seeneliha sageliesineva musta joonega selles ja peened poorid, samuti ka (vanematel eksemplaridel!) sammalde kasvamine ülaküljel.

Phellinus pini (Fr.) Ames — **Männitaelik** (männipess) — Губка сосновая — *Polyporus pini* (Thore) Pers., *Trametes pini* (Thore) Fr., *Xanthochrous pini* (Thore) Pat., *Fomes pini* (Thore) Lloyd.

Viljakeha küljega kinnituva kabjakujulise läbilõikes enamasti kolmnurkse kübarana. Kübar 2—10×3—15—(20)×1,5—7—(10) cm suurune, poolringjas. Ülakülg tihedalt kontsentriselt vaoline, ebatasane, hiljem (eriti radiaalsuunas) lõhestunud, algul tumepruun, hiljem peaaegu must; serv terav või peaaegu nüri, pisut heledam. Vanematel eksemplaridel kasvab ülaküljel sageli samblikke. Seeneliha puitjas, väga kõva, kollakas- või kastanpruun, väga õhuke (mõni mm). Torukeste ülemine osa kasvab aga peatselt täis ning raske on leida selget piiri torukeste ja seeneliha vahel; seetõttu näib viimane sageli väga paksuna. Torukesed ebaselgete 2—10 mm paksuste kihtidena, neist ainult viimase kihi torukesed on seest selgesti õõnsad ning kattunud hallkollase või valkja kirmega. Poorid ebakorrapärased, nurgelised või peaaegu labürintjad, kaunis õhukeseseinalised, algul hallkollased, hiljem ookerpruunid. Poore ühel millimeetril 1,5—2. Eosed lai-ellipsoidsed, hüaliinsed, 5—6—(6,5)×4—5—(5,5) μ (joon. 29 ja 62).

Kaunis sage männikuis ja männi-segametsades; rabamännikuis väga harva. Kahjustab vanemaid (en. üle 40-aastaseid) mände, kutsudes esile nende nn. punamäda — kirjut korrosioonset südamemädanikku. Viljakehad kasvavad tüvedel 0,5—10 (sagedamini 2—5) m kõrgusel. Viljakehad on mitmeaastased.

Liigile on iseloomulik kasvukoht ning väga kõva seenelihaga, hallkollaste pooridega ja tumepruuni kuni musta ülaküljega viljakeha.

Phellinus pini (Fr.) Ames var. *abietis* (Karst.) Pil. — **Kuuse-taelik** (kuusepess) — Губка еловая — *Trametes pini* subsp. *abietis* Karst., *Trametes abietis* (Karst.) Sacc., *Xanthochrous pini* subsp. *abietis* (Karst.) Bourd. et Galz.

Viljakehad alusel pikalt laskuvate kübaratena või isegi pea-aegu täiesti liibunud. Kübar poolringjas, 0,5—6×2—10×0,5—2—(4) cm suurune. Ülakülg ebatasane, kontsentriliste vagudega, punakaspruun, hiljem lõhestunud ja must; serv pisut heledam, enam-vähem terav. Seeneliha õhuke, puitjas, puna- või roostepruun. Torukesed 3—12 mm pikkused, punakaspruunid, kattunud valkjaskollase kirmega. Poorid ümarad või piklikud, hiljem nurgelised ja üsna ebakorrapärased, harva pisut jäme-hambulised, ookerpruunid või kattunud halli kirmega. Poore ühel millimeetril 2—3. Eosed lai-ellipsoidsed, hüaliinsed, hiljem kollakad, 4—5—(5,5)×3,5—4,5 μ (joon. 30).

Siin-seal kuusikutes ja segametsades elavatel kuuskedel. Põhjustab kirjut korrosioonset südamemädanikku. Viljakehad arenevad tüvel, eriti oksakaenlais ja suuremate okste allküljel kuni peaaegu puu ladvani. Viljakehad on mitmeaastased.

Erineb männitaelikust õhema alusel laskuva või täiesti liibunud peenemate ja ümaramate pooridega viljakehaga.

Phellinus ribis (Fr.) Quél. — **Sõstrataelik** — Губка смородиновая — *Fomes ribis* (Schum.) Gill., *Xanthochrous ribis* (Schum.) Pat.

Viljakeha küljega (harvem alusega) kinnituva enamasti laskuva alusega, mõnikord omavahel liitunud kübaratena. Kübar poolringjas või neerjas, 2—8×3—10×0,5—2 cm suurune. Ülakülg algul sametjas, hiljem paljas, ebatasane, sügavate kontsent-

riliste vagudega, ooker- või roostekollane, hiljem tume- või must-pruun. Servaosa on 0,5—1 cm laiuselt viltjas, algul kollakas- või roostepruun; serv mõnikord pisut laineline ja hõlmne, terav või harvem nūri. Seeneliha koosneb (läbilõikes nähtava) kitsa tumeda joonega eraldunud ülemisest paksemast korkjast ookerpruunist osast ja kuni 1,5 mm paksusest kõvemast, kiulisest ja tumedamast allosast. Torukesed ebaselgelt kihilised; iga kiht on 1—3 mm paksune, seeneliha alumise osaga samavärvuseline. Poorid väga peened, ümarad, kaneel- või roostepruunid, algul kattunud halli või kollakashalli kirmega. Poore ühel millimeetril 6—8. Eosed lai-ellipsoidsed või munajad, vaevu pruunikad, $3-4 \times 2,5-3 \mu$ (joon. 31).

Kaunis sage aedades sõstra- ja karusmarjapõõsaste vartel juurekaela kohal. Põhjustab heledat väheintensiivset kohalikku mädanikku. Viljakehad on mitmeaastased.

Hästi tuntav ainulaadse kasvukoha, värvuse ja seenelihas esineva tumeda joone tõttu.

Phellinus punctatus (Fr.) Pil. — **Täpptaelik** — *Poria punctata* (Fr.) Karst., *Poria Friesiana* Bres., *Phellinus Friesianus* (Bres.) Bourd. et Galz.

Viljakeha liibunud, väga tihedalt kinnitunud, ümar või elliptiline, 5—20 cm läbimõõdus, 0,5—2 cm paksune, läbilõikes kumer. Seeneliha õhuke (0,1—1 mm) või peaaegu puudub, kaneel- või tubakapruun. Viljakeha steriilne serv kaneelpruun, kitsas, või sagedamini peaaegu puudub. Torukesed 1—3 mm paksuste kihtidena, seenelihaga samavärvuselised, seest (eriti vanemates kihtides) valgekirmelised; nooremad torukestekihid on vanematest kitsamad, mistõttu vanem viljakeha on läbilõikes kumer. Poorid peened, kaneel- või roostepruunid, vanematel viljakehadel heledamad kui noorematel, mõnikord kattunud hallvalge kirmega. Poore ühel millimeetril 4—6. Eosed peaaegu kerajad, hüaliinsed, hiljem pisut kollakad, $6-7,5 \times 5-6,5 \mu$ (joon. 32).

Kaunis sage puisniitudel, metsades, parkides lehtpuude ja põõsaste elavatel ja surnud tüvedel, eriti sageli raagremmelgal.

Põhjustab valget, pisut kiulist mädanikku. Viljakehad on mitmeaastased.

Erineb teistest liibunud viljakehaga torikulistest torukeste mitmekihilisuse, seeneliha värvuse ja eoste kaju ning mõõtmetega.

Coltricia perennis (Fr.) Murr. — **Harilik puidik** (liivakõbjas) — Сухлянка двухлетняя — *Polyporus perennis* (L.) Fr., *Polystictus perennis* (L.) Karst., *Xanthochrous perennis* (L.) Pat.

Viljakeha on enam-vähem tsentraalse varrega kübarana. Kübar ringjas, tasane või enamasti lehterjas, 3—8 cm läbimõõdus, 1—4 mm paksune. Ülakülg peensametjalt karvane või kiirjalt kiuline, roostepruun või pruun heledamate ja tumedamate vöötidega, sageli ka kollakaspruun, vanana mõnikord valkjashall, keskel enamasti heledam kui äärtel; serv väga õhuke, terav, mõnikord tigestunud. Vars 1—5 cm pikkune, 2—7—(10) mm läbimõõdus, alusel muguljalt jämenenud, peensametjas, kollakas- või punakaspruun. Seeneliha 0,2—1 mm paksune, kiulis-nahkjas, hele- või punakaspruun. Poorid nurgelised, ebaühtlase suurusega, hambulise servaga, helepruunid või hallvalge-kirmelised. Poore ühel millimeetril 2—4. Eosed ellipsoidsed, hüaliinsed või kollakad, 7—9—(10)×4—5 μ (joon. 33).

Kuivades liivasepinnaselistes männikutes ja nõmmedel, harva ka kuusikutes maapinnal. VI—XI.

Erineb teistest varrega torikulistest tasase või sagedamini lehterja kujuga õhukese kübaraga, samuti kasvukohaga maapinnal.

Ganoderma applanatum (Wallr.) Pat. — **Harilik vaabik** (jäneseael, harilik läiktorik) — Трутовик плоский — *Polyporus applanatus* (Pers.) Wallr., *Fomes applanatus* (Pers.) Gill.

Kübar küljega kinnituv, lame, peaaegu horisontaalse ülaküljega, poolringjas, 3—20—(50)×5—25—(70)×1—5—(12) cm suurune. Ülakülg kattunud paksu tugeva koorega, kontsentriselt vaoline, hallikas-kakaopruun või tumepruun, suvel sageli kattunud kakaovärvi eostepulbriga; vanemad eksemplarid on pruunhallid. Serv ümar või ümaralt terav, algul valge, hiljem samavärvuoline ülakülje muu osaga. Seeneliha sitke-tihevatjas, ebaselgete kasvuringidega, kaneel- kuni tumepruun. Torukesed

mitme kihina üksteise kohal, hallpruunid, seest valgekirmelised; iga kiht on 5—15 mm paksune. Torukestekihtide vahel on kuni 1 mm paksune kiht seeneliha. Poorid ümmargused, kattunud valge kirmega, hiljem või vajutades tumepruunid. Poore ühel millimeetril 4—6. Eosed ellipsoidsed, peeneogalise sisekestaga, helepruunikad, 7—10×5—6,5 μ (joon. 3 ja 34).

Sage metsades, puisniitudel, parkides mitmesuguste lehtpuude kändudel, harvem ka lamavatel tüvedel ja pakkudel. Kõige sagedamini haaval ja kaskedel. Harva (peamiselt ainult parkides) parasiidina tammel, saarel ja hobukastanil; viljakehad asuvad siis tüve alumises osas kuni 0,5 m kõrgusel. Põhjustab valget segamädanikku. Viljakehad esinevad kogu aasta vältel.

Sellele liigile on iseloomulik suur ja suhteliselt õhuke pruun viljakeha, mille ülakülg on sageli kattunud kakaopruuni eostepulbriga. Eoste vabanemise ajal katab samasugune pulber ka viljakeha all ja ligiduses olevat pinda (kändu, rohtu jne.).

Polyporus squamosus Fr. — **Soomustorik** — Трутовик чешуйчатый (трутовик пестрый, пестрец, вязовик, заячник) — *Melanopus squamosus* (Huds.) Pat.

Viljakeha ekstsentrilise või külgmise varrega kübarana. Kübar poolringjas, neerjas või ringjas, keskel nõgus, 8—50 cm läbimõõdus, 0,5—5—(10) cm paksune. Ülakülg ookerkollane, kattunud ringidena asetunud suurte pruunide soomustega; serv sageli pisut hõlmne, terav, veidi allakäändunud. Vars lühike (3—10 cm) ja jäme (2—5 cm), sitke, ülaosas ookerkollane ja võrkja mustri-ga (mis on nagu pooride jätkuks), alusel tumedam (kuni must) ja siledam. Seeneliha algul pehme, hiljem sitke, paks, valge või kollakas. Torukesed 1—10 mm pikkused, laskuvad varrele üle minnes selle võrkjaks mustriks. Poorid piklikult kuuenurgelised, hiljem hambulise servaga, hele- kuni tume-ookerkollased, suured, 0,5—3 mm laiused. Eosed piklik-ellipsoidsed, hüaliinsed, 10—15×4—5,5 μ (joon. 6 ja 35).

Üsna sage parkides ja puistikes lehtpuude (peamiselt saare, jalaka, künnapuu, pärna, vahtra ja hobukastani) kändudel, surnud tüvedel, harvem ka elavatel tüvedel. Metsades ja puisniitu-

del esineb ainult väga harva. Viljakehad esinevad tüvedel kuni 8 m kõrgusel. Põhjustab valget südamemädanikku. V—VIII—(X). Noored viljakehad on söödavad.

Kergesti tuntav teiste varreliste torikuliste seas oma suuresoomuselise ülakülje ja suurte nurgeliste pooridega.

Polyporus varius Fr. — **Kännutorik** — Трутовик изменчивый — *Melanopus varius* (Pers.) Pat., *Polyporus elegans* (Bull.) Fr., *Melanopus elegans* (Bull.) Bourd. et Galz.

Viljakeha külgmise või ekstsentrilise varrega kübarana. Kübar poolringjas, neerjas, lehvikjas või peaaegu ringjas, 3—12×5—15×0,5—2 cm suurune. Ülakülg kumer, tasane või varre kohal karikjalt nõgus, sile, radiaalselt peenekiuline, ookerkollane või kollakaspruun; serv terav, sageli pisut looklev ja hõlmine. Vars 1—4 cm pikkune, 5—15 mm jämedune, alusel must, umbes keskelt alates kübara ülaküljega samavärvuseline; piirjoon varre heleda ja tumeda osa vahel on järsk. Seeneliha sitke, tihe-vatjas või korkjas, hele-ookerkollane. Torukesed 2—5 mm pikkused, tumedamad kui seeneliha, varrelelaskuvad (enamasti selle ühel küljel). Poorid ümarad või nurgelised, hele-ookerkollased, mõnikord kattunud hallika kirmega. Poore ühel millimeetril 4—5. Eosed silinderjas-ellipsoidsed, hüaliinsed, 7—9×3—3,5 μ .

Esineb sageli parkides, harvem metsades lehtpuude (peamiselt saare ja pärna) käändudel ja lamavatel tüvedel, ka elavate tüvede surnud osadel. Põhjustab valget mädanikku. VII—IX.

Erineb teistest varrelistest torikulistest selge erinevusega varre heledama ja tumedama osa vahel, soomusteta ülaküljega ja peente pooridega.

Polyporus brumalis Fr. — **Väike torik** — *Leucoporus brumalis* (Pers.) Quél.

Kübar ringjas, enam-vähem tsentraalse varrega, algul kumer, siis tasane, 1—8—(12) cm läbimõõdus, 3—8 mm paksune. Ülakülg algul pisut viltjas, siis peaaegu paljas, kollakas- või roostepruun; serv veidi sissepöörduv, harva lühikeste ripsjate karvadega. Vars 1—5 cm pikkune, 3—8 mm läbimõõdus, heledam kui kübar, kõverdunud, ebaühtlase paksusega, alusel muguljalt paksenenud. Seeneliha algul pehme, hiljem nahkjas ja sitke,

valge või kollakas. Torukesed 1—3 mm pikkused, valged või kollakad. Poorid algul väga peened ja ümarad, hiljem mõnikord ümaralt nurgelised, 0,1—0,2 mm läbimõõdus, valkjaskollased. Poore ühel millimeetril 5—6. Eosed silinderjad, vaevu kõverdunud, hüaliinsed, $5-7 \times 1,5-2,5 \mu$ (joon. 4).

Sage metsades ja raiesmikel (eriti niiskemais) lehtpuude (peamiselt kaskede ja sanglepa) lamavatel tüvekestel ja okstel, vana-del kändudel, toigastel. Mõnikord näivalt maapinnal, tegelikult aga ärakõdunenud puidujäänustel. IV—X.

Eraldustunnused sarnlevast silmtorikust on toodud viimase kirjelduse lõpul (lk. 42).

Polyporus arcularius Fr. — **Silmtorik** — *Leucoporus arcularius* (Batsch) Quél.

Kübar tsentraalse või ekstsentrilise varrega, ringjas, kumer, hiljem pisut karikjas, 2—8 cm läbimõõdus, 1—5 mm paksune. Ülakülgl algul kattunud pruunide peente soomustega või karvakestega, kare, vanana paljas, kollakas- või tumepruun; serv terav, sageli eemalehoiduvate tugevate ripsjate karvadega (hästi nähtav altpoolt vaadates). Vars 1—4 cm pikkune, 3—5—(8) mm läbimõõdus, hall-pruun või pruun, enamasti kattunud soomusekestega, alusel sageli kõverdunud. Seeneliha nahkjassitke, valge või kollakas. Torukesed pisut varrele laskuvad, valged, hiljem ookerkollased, 1—2 mm pikkused. Poorid nurgelised (rombjad), radiaalsuunas piklikud, 0,4—1 mm laiused (ühel millimeetril 1—2), 0,4—2 mm pikkused, valged või kahvatu-ookerkollased. Eosed piklik-ellipsoidsed, vaevu kõverdunud, hüaliinsed, $6,5-8- (9) \times 2,5-3- (3,5) \mu$ (joon. 36).

Kaunis harva niiskemates metsades ja parkides lehtpuude (peamiselt kaskede) kändudel, lamavatel okstel ja tüvedel. Põhjustab valget kiulist mädanikku. IX—VI.

Erineb sarnlevast väikesest torikust suuremate nurgeliste piklike pooridega ja selgemalt ripsmelise servaga.

Eesti NSV-st on leitud harva ka teist ligidast liiki — *Polyporus subarcularius* (Donk) Bond., milline erineb silmtorikust väiksemate pooridega

(0,3—0,8×0,2—0,5 mm), hiljem peaaegu palja ülaküljega ja väiksemate eostega (5,5—7×2,5—3 μ) (joon. 37). Kasvab samades kasvukohtades kui silmtorikki.

Pycnoporus cinnabarinus (Fr.) Karst. — **Punapoorik** (punane pess) — *Polyporus cinnabarinus* (Jacq.) Fr., *Trametes cinnabarina* (Jacq.) Fr., *Polystictus cinnabarinus* (Jacq.) Sacc.

Kübar poolringjas, küljega kinnituv, pisut kumer, 2—6×2—15×0,5—2 cm suurune. Ülakülg kattunud ebaselge koorega, algul pehmekarvane või ebemeline, hiljem paljas, tsinnooberpunane, hiljem tumedam (keskel isegi peaaegu must), ebaselgelt vöödiline; serv peaaegu terav. Seeneliha pehme-korkjas, hiljem korkjas, kasvuringidega, heledam kui ülakülg, tellisepunane. Torukesed 2—5 mm pikkused (kui pikemad, siis võib eristada mitut kihti torukesi), seenelihaga samavärvuselised. Poorid eretsinnooberpunased, tumedamad kui kübara ülakülg, noorelt ümarad, siis ebakorrapäraselt nurgelised, terveservased. Poore ühel millimeetril 2—3—(4). Eosed lühisilinderjad, vaevu kõverdunud, hüaliinsed, 5—6×2—2,5 μ (joon. 38).

Esineb kaunis sageli mitmesugustes metsatüüpides ja nende raiesmikel lehtpuude (eriti kaskede) kändudel ja peenemal lamavpuidul. Haruldase erandina ka elavatel puudel. Põhjustab valget kiulist perifeeriamädanikku.

Kergesti tuntav ere-tsinnooberpunaste pooride ja tellisepunase korkja liha järgi.

Cerrena unicolor (Fr.) Murr. — **Lambakorrik** — *Daedalea unicolor* (Bull.) Fr., *Trametes unicolor* (Bull.) Cke., *Coriolus unicolor* (Bull.) Pat.

Viljakehad küljega kinnitunud alusel rohkem või vähem laskevate sageli üksteisega liitunud kübaratena. Mõnikord on enamik viljakehast liibunud, ülaserv aga kübarjas. Kübar poolringjas, 2—7×3—12×0,2—1—(5) cm suurune. Ülakülg harjasjalt karvane, kontsentriliste, peaaegu paljaste vagudega, hall või ookerkollane, vöödiline; serv pehmekarvane, heledam, terav või peaaegu nüri, sageli hõlmine. Seeneliha õhuke, kiuline, sitke, hiljem korkjas, valge või pisut pruunikas. Seeneliha ülaosas (ülakülge katvate karvade piiril) on läbilõikes hästinähtav kit-

sas must joon. Torukesed 3—6 mm pikkused, hallid, kahvatu-pruunhallid või kollakad, sageli lillaka tooniga. Poorid labürintjad, kitsad, lõhestuvad hiljem kitsasteks plaadikesteks või hammasteks, torukestega samavärvuselised. Eosed lai-ellipsoidsed, hüaliinsed, $(4,5) - 5 - 6,5 \times (2,5) - 3 - 3,5 \mu$ (joon. 39 ja 63).

Sage metsades (eriti niiskemates) ja parkides lehtpuude (peamiselt kaskede) kändudel, lamavatel tüvedel ja surnud tüvede alusel. Põhjustab valkjat mädanikku. Viljakehad on arvatavasti mitmeaastased.

Iseloomulikeks tunnuseiks on õhuke viljakeha, karvane ülakülg, must joon seeneliha ülemises osas ja sügavalt lõhestunud poorid, mis sageli on lillaka tooniga.

Coriolus versicolor (Fr.) Quél. — Kirju kõbjas (liblikpuidik) — Трутовик шелковистый — *Polyporus versicolor* (L.) Fr., *Polystictus versicolor* (L.) Fr.

Viljakehad alusel rühmadena liitunud kübaratena. Kübarad küljega kinnituvad, poolringjad või laialt äraspidi-munajad, $2 - 6 \times 2 - 8 \times 0,1 - 0,4 - (0,6)$ cm suurused. Ülakülg siidkarvane, siidläikene, kontsentriliste vagudega, vöödiline (vahelduvad erivärvuselised ja läikivad ning läiketud vöödid). Ülakülje värvus väga mitmesugune: pruun, punakas, kollane, tuhkhall, terassinine, sinine kuni peaaegu must. Serv pisut hõlmeline, mõnikord laineline, terav. Seeneliha tiheviltjas, nahkjas-sitke, valge. Torukesed 0,3—1—(2) mm pikkused, valged või kollakad. Poorid valged kuni ookerkollased, ümarad või nurgelised, üsna õhukese-seinalised, vahel pisut hambulise servaga. Poore ühel millimeetril 4—5. Eosed silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, $5 - 7 \times 2 - 2,5 \mu$ (joon. 40).

Eesti NSV-s väga harilik; esineb enamasti rohkearvuliselt metsades, puisniitudel, parkides jne., vältides ainult liiga kuivi kasvukohti; ka soometsades esineb vähem. Peamiseks kasvukohaks on lehtpuude (eriti kaskede, haava ja sanglepa) kännud, lamavad tüved jne. Kahjustab ka ülestöötatud metsamaterjali ning elavaid viljapuid. Põhjustab valget südamemädanikku. (1)—VI—XII.

Iseloomustavaks tunnuseks on siidläikese mitmevärviliselt vöödilise ülaküljega õhukesed kübarad. Kirju kõbjas on mõnikord väga sarnane vööt-kõbjasega (võrdle selle kirjeldust lk. 45).

Coriolus pubescens (Fr.) Quél. — **Pehme kõbjas** (sametpuidik) — *Polyporus pubescens* (Schum.) Fr., *Polystictus pubescens* (Schum.) Lloyd, *Polyporus velutinus* Fr., *Polystictus velutinus* (Fr.) Cke.

Viljakehad küljega kinnituvate, sageli üksteisega liitunud alusel enamasti laskuvate kübaratena. Kübarad poolringjad või neerjad, harvem peaaegu ringjad, 2—5×2—7×0,3—1 cm suurused. Ülakülg sametjalt või viltjalt pehme karvane, ebaselgelt vöödilise, valge, kollane või oranž, läiketu; serv enam-vähem terav. Seeneliha vatjas, kaunis pehme, noorelt isegi lihakas, valge. Torukesed valged või kollakad, 1—5 mm pikkused. Poorid ümarad, hiljem nurgelised ja hambulise servaga, torukestega samavärvuselised. Poore ühel millimeetril 3—4. Eosed silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, 5—8×2—2,5 μ (joon. 41).

Kaunis sage metsades ja puisniitudel lehtpuude (eriti kase ja haava) lamavatel tüvedel ja okstel ning kändudel. Põhjustab valget perifeeriamädanikku. VI—I—(V).

Erineb teistest sarnlevaist kõbjaseliikidest läiketu ebaselgelt vöödilise või vöötideta pehme karvase heledavärvuselise ülaküljega ja suhteliselt pehme seenelihaga.

Coriolus zonatus (Fr.) Quél. — **Vööt-kõbjas** — *Polyporus zonatus* (Nees) Fr., *Polystictus zonatus* (Nees) Fr.

Viljakeha küljega kinnituvate, sageli omavahel kõkkukasvanud kübaratena, mis mõnikord on alusel pisut laskuvad. Kübar poolringjas või neerjas, 1—4×2—6×0,3—1 cm suurune. Ülakülg alusel (kinnitumiskohas) esileulatava kühmuga, peenkarvane või hatune, läiketu, mõnikord peaaegu paljas või ebaselgelt kiirjalt kiuline, võidunud-kollane kuni ookerpruun või valkjas, paari enamasti ebaselge värvuselt üksteisest erineva vöödiga; serv sageli heledam, terav või peaaegu nüri. Seeneliha pisut kiuline, nahkjas või korkjas, ebaselgete kasvuringidega, valge või kollakas. Torukesed 0,5—2—(4) mm pikkused, valged või kollas-

kad. Poorid ümarad või ümaralt nurgelised, enamasti kaunis paksuseinalised, terveservalised, torukestega samavärvuselised. Poore ühel millimeetril 3—4. Eosed peaaegu silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, $5-6,5 \times 2,5-3 \mu$ (joon. 42).

Eesti NSV-s väga harilik metsades, puisniitudel, parkides, metsamaterjali laoplatsidel jm. lehtpuude kändudel, lamavatel tüvedel jne. Sagedamini esineb aga haava ja kaskede puidul puuvirnad. Põhjustab valget perifeeriamädanikku. VII—XII.

Erineb üsna sarnasest kirjjust kõbjasest läiketu või vaevalt läikiva ülaküljega ning paksema kübaraga (võrdle selle kirjeldust lk. 44).

Coriolus hirsutus (Fr.) Quél. — **Vill-kõbjas** — *Polyporus hirsutus* (Wulf.) Fr., *Polystictus hirsutus* (Wulf.) Fr.

Viljakeha küljega (harva allkülje osaga) kinnituva kübarana. Kübar neerjas, poolringjas või peaaegu ringjas. $1,5-5 \times 3-10 \times 0,3-1$ cm suurune, serva poole aeglaselt õhenev. Ülakülg katunud 1—2 mm pikkuste jämedate kaunis karedate püstiste karvadega, kontsentriliste vagudega (mille põhjad vähem karvased), hall, võidunud-kollane või -pruun; serv noorelt nüri, hiljem kaunis terav ja sageli hõlmine. Seeneliha tihe-vatjas, sitke, üsna pisut kiuline, valge või pisut kollakas, ebaselgete kasvuringidega. Torukesed 1—6—(8) mm pikkused, valged või heleookerjad, seenelihast pisut tumedamad. Poorid algul ümarad ja üsna paksuseinalised, hiljem nurgelised ja õhukeseseinalised, valged või kollakad, hiljem hall-kahvatupruunid, hallid või pruunikad. Poore ühel millimeetril 3—4. Eosed silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, $6-8-(9) \times 2-3 \mu$ (joon. 43).

Väga sage metsades, puisniitudel, parkides jne. lehtpuude kändudel, lamavatel tüvedel ja ülestöötatud metsamaterjalil; mitte harva ka vanadel õunapuudel, ploomi- ja kirsipuudel. Põhjustab valget perifeeriamädanikku. (I)—V—XI—(XII).

Erineb teistest kõbjaseliikidest pikkade harjasjate karvade esinemisega viljakeha läiketul ülaküljel ning iseloomuliku intensiivselt halli või hall-ookerkollase värvusega.

Coriolus vaporarius (Fr.) Bond. et Sing. — **Näätskõbjas** (majapääts) — Домовый гриб белый — *Poria vaporaria* (Fr.) Sck.

Viljakeha liibunud, laiuv, enamasti piklikult ümar, 2—5, sageli aga ka kuni 20 cm läbimõõdus, korkjas, valge, hiljem kollakas või puiduvärvuseline. Seeneliha väga õhukese (kuni 1 mm paksuse) kihina torukestekihi all, mõnikord peaaegu puudub. Torukesed 0,5—3—(8) mm pikkused, sageli kaldused ja siis kuni 15 mm pikkused. Poorid ümarad või nurgelised, ebakorrapärased ja ebaühtlase suurusega, tervete või pisut hambuliste servadega. Poore ühel millimeetril (1)—2—3. Eosed silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, (4)—4,5—5,5×1—1,5 μ (joon. 44).

Kasvab lamavatel okaspuutüvedel ja kändudel, eriti niiskematel metsades männipuidul. Küllalt sage ka majaseenena mitmesugustes ehitustes (peamiselt hoonete ülemises osas). Eesti NSV-s väga levinud. Põhjustab pruuni destruktiivmädanikku. Viljakehad esinevad kogu aasta vältel.

Liik on teiste liibunud viljakehadega torikuliste seas hästi tuntav värvuse ja suurte, enamasti nurgeliste pooridega.

Samadel kasvukohtadel ja Eesti NSV-s peaaegu sama levinuna esineb veel *Coriolus sinuosus* (Fr.) Bond. et Sing. [*Poria sinuosa* (Fr.) Cke.]. Erineb eelmisest hiljem piklike, põlvjate, loogeliste või isegi labürintjate, lõpuks lõhestunud seintega pooridega. Põhjustab samuti pruuni mädanikku, mädanev puit muutub aga hiljem kiuliseks.

Mõlema ülalkirjeldatud liigi iseseisvus pole veel selge; väga võimalik, et tegemist on ainult ühe liigi vormidega.

Coriolellus serialis (Fr.) Murr. — **Kuuse-korgik** — *Trametes serialis* Fr., *Polyporus callosus* Fr., *Poria callosa* (Fr.) Cke.

Viljakeha liibunud, ülaservas enamasti paljude väikeste kübarakestega, või tihedalt üksteise kohal ja kõrval asuvate liitunud kübaratena. Viimasel juhul on viljakehad sageli kuni meetri pikkuse ribana üksteise kohal. Kübarad 0,3—2—(3)×1—5××0,3—1,2 cm suurused. Ülakülg ebatasane, algul valge, siis kollakasvalge või ookerkollane; serv ümar, heledam (enamasti valge). Seeneliha korkjas või nahkjnas, valge või kollakasvalge, viljakeha liibunud osas ainult kuni 1—(2) mm paksune. Torukesed 1—5—(8) mm pikkused, seenelihaga samavärvuselised. Poorid ümarad, hiljem mõnikord nurgelised, terveservalised, valged või kreemvalged. Poore ühel millimeetril 3—4. Eosed ellipsoidsed, hüaliinsed, 7—10×3—4 μ (joon. 64).

Väga sage okas- ja segametsades kuuse (väga harva ka männi ja lehise) kooreta kändudel ja lamavatel tüvedel. Sage ka kuu-sepuidust sillapalkidel, tulpadel, harvem majaseenena (peamiselt keldrites). Eelistab varjulisemaid kohti. Põhjustab intensiivset pruuni mädanikku. Viljakehad esinevad kogu aasta.

Iseloomulikeks tunnuseiks on kasvukoht (kuusepuidul), viljakehade valge või ookerkollane värvus ja kübarate kasvuviis tihedalt liitunult.

Coriollus flavescens (Bres.) Bond. et Sing. — **Männi-korgik**
— *Trametes flavescens* Bres.

Viljakeha alusel pikalt laskuva vähe esileulatuva kübarana või peaaegu liibunud. Kübarad 0,5—2×2—7×0,5—2—(3) cm suurused, sageli liitunult üksteise kohal. Ülakülg hatune-sasiskarvane või viltjas, vanana siledam, kollakasvalge, hiljem kahvatu-ookerkollane või kollakashall, serv nüri või peaaegu ümar, pisut tumedam. Seeneliha suhteliselt torukeste pikkusega õhuke, pehme-korkjas, kiuline, mõnikord ebaselgete kasvuringidega, kollakasvalge, ainult õige pisut heledam kui ülakülg. Torukesed 2—8—(12) mm pikkused, kahvatukollased. Poorid nurgelised, algul paksuseinalised, tervete või jämedalt hambuliste servadega, veidi tumedamad kui ülakülg, kahvatukollased, hiljem hele-roostepruunid. Poore ühel millimeetril 1,5—2—(3). Eosed silinderjad, kõverdunud, hüaliinsed, 6,5—9×2,5—3,5 μ (joon. 45).

Esineb kaunis harva okasmetsades, peamiselt liivasepinnaselistes või rabastunud männikuis elavatel mändidel, eriti tulest kannatada saanud tüvedel, aga ka lamavpuidul ja kändudel. Viljakehad kasvavad tüvel kuni 2 m kõrgusel. Põhjustab valkjat mädanikku. (I)—VII—XII.

Kergesti tuntav kasvukoha ja kollaka kübara tõttu. Mõnikord on ülakülg sealelavate vetikate tõttu roheline.

Trametes suaveolens Fr. — **Pajutagel** — *Polyporus suaveolens* (L.) Fr.

Kübar küljega kinnituv, läbilõikes peaaegu kolmnurkne, poolringjas või kaunis ebakorrapärane, 4—6×4—12×1,5—4 cm suurune. Ülakülg kumer, allkülj peaaegu horisontaalne. Ülakülj peenhatune või sametjas, valge, võidunud-valge või valkjashall,

vöötideta; serv nüri või peaaegu terav. Seeneliha korkjas, valge või kreemikas, kasvuringidega, värskelt meeldiva (aniisi-) lõhnaga. Torukesed 5—15 mm pikkused, seenelihaga samavärvuselised. Poorid kaunis suured, ümarad või ümaralt nurgelised, eba-korrapärased, algul paksu-, hiljem õhukeseselised, võidunud-valged, hiljem kollakas- või hallvalged. Poore ühel millimeetril 1,5—2,5. Eosed silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, 7,5—10—(11) × (2,5)—3—3,5 μ (joon. 46).

Esineb kohati parkides ja teeservadel vanadel hõbepajudel, harvem teistel lehtpuudel (pajudel, haaval, arukasel, harilikul saarel). Seni leitud peamiselt Kagu-Eestist. Põhjustab valget mädanikku. I—XII.

Iseloomulikuks tunnuseks on tugev meeldiv lõhn, milline esineb veel ainult kuuskedel kasvaval pruunil harilikul lõhnukil. Iseloomulik on ka viljakeha valge või võidunudvalge värvus.

Antrodia mollis (Fr.) Karst. — **Harilik pehmik** (pehme pess) — *Daedalea mollis* Somm., *Trametes mollis* (Somm.) Fr.

Viljakeha ümar, õhuke, liibunud, moodustab ülaservas 1—4 cm esileulatuvaid 2—5 cm laiuseid kübaraid, mis mõnikord on üks-teise kohal või külgedega liitunud. Substraadilt kergestieraldatav. Kübar kuni 5—(3) mm paksune; ülakülg madalalt pehme-karvane või sametjas, pruun, hallpruun või pruunmust, vöödi-line; serv õhuke, terav, umbrapruun, alt valge, kuivanult sageli sisserullunud. Viljakeha liibunud osa serv on paks, laialt steriilne, valge. Seeneliha korkjas, kahvatupruun, läbilõikes nähtava musta joonega. Torukesed lihaga samavärvuselised, 1—4—(7) mm pikkused. Poorid ümaralt nurgelised, hiljem peaaegu labürintjad, servas aga väikesed ja ümarad, valged või hiljem kahvatupruunid, hallpruunid või võidunud-kollakashallid. Poore ühel millimeetril 1,5—2. Eosed silinderjad, hüaliinsed, 8—10—(11) × 2,5—3,5 μ (joon. 47 ja 65).

Esineb kohati kuusikutes, lodu- ja salumetsades, aga ka parkides ja puiestikes lehtpuude, eriti haava lamavatel tüvedel, harva ka kändudel ja püstistel surnud tüvedel. Viljakehad on tõenäoliselt mitmeaastased.

Iseloomulikuks tunnuseks on õhuke kergestieraldatav viljakeha, mille serva allkülj on valge ja mille poorid on nurgelised, suured, noorelt valged.

Abortiporus borealis (Fr.) Sing. — Harilik käsna (käsna-torik, põhja-torik) — Трутовик северный — *Polyporus borealis* Fr., *Spongipellis borealis* (Fr.) Pat.

Kübarad üksikult või vähesel arvul liitunud, mõnikord alusel varsjalt ahenevad, tugeva omapärase vastiku lõhnaga, poolringjad, lehvikjad või äraspidi-munajad, 5—12×3—12×0,5—3 cm suurused. Ülakülj radiaalvaoline-kiuline, pisut hatune või paljas, valge või kollakasvalge; serv terav, sageli pisut hõlmine. Seeneliha koosneb kahest läbilõikes hästi eraldatavast kihist: ülemine 1—3 mm paksune (mõnikord peaaegu mittemärgatav) kiht on pehmeiltjas, valge, alumine osa (suurem osa seenelihast) — sitke, peaaegu nahkjnas, tugevakiuline, valge, hiljem kõvenev, kuivanult peaaegu luukõva. Torukesed 2—10 mm pikkused, valged või kreemid. Poorid nurgelised, ebakorrapärsed, sageli lõhestunud, valged või kreemkollased. Poore ühel millimeetril (1)—2—(3). Eosed lai-ellipsoidsed või munajad, hüaliinsed, 4,5—6,5—(7)×3,5—4—(4,5) μ (joon. 48).

Kasvab kuusikutes ja segametsades kuusekändudel ja surnud kuuskede alusel, erandlikult ka mändidel. Elavate kuuskede alusel esineb ainult väga harva. Põhjustab tüve alumise osa ja juurte pruunkollast destruktiivset südamemädanikku. VII—X.

Iseloomulik on tihedakiuline tugev seeneliha, mille õhuke ülaosa on pehme ja alumisest erinev.

Oxyporus populinus (Fr.) Donk — Vahtratarjak — *Polyporus populinus* (Schum.) Fr., *Fomes populinus* (Schum.) Cke., *Polyporus connatus* Fr., *Fomes connatus* (Fr.) Gill., *Coriolus connatus* (Fr.) Quél.

Kübarad pikalt laskuva alusega, tihedalt üksteise kohal asetsevad, sageli isegi niivõrd liitunud, et ainult nende servad on vabad. Ülakülj ebatasane või hatune, hallikas- või kollakasvalge, peaaegu alati kattunud sammalde või rohevetikatega; serv algul terav, hiljem paksenev, sageli muust ülaküljest tumedam. Seeneliha 2—10 mm paksune, korkjas, hiljem kahvatupruunikas.

Torukesed paljude (isegi kuni 40) 1—3 mm paksuste kihtidena, seenelihaga samavärvuselised. Iga torukeste kiht on teisest eraldunud 0,1—0,3 mm paksuse seeneliha-kihiga; sageli on vanemad torukeste kihid juba lagunenud ning võidunud-ookerkollased. Poorid väga peened, ümaralt nurgelised, tervete või peenhambuliste servadega, valged, hallikas- või kollakasvalged. Poore ühel millimeetril 5—7. Eosed peaaegu kerajad, hüaliinsed, $4-4,5 \times 3,5-4,2 \mu$ (joon. 49).

Kaunis sage kuusikutes, salumetsades jm., eriti aga parkides ja puiestikets vahtral ja hobukastanil, harvem teistel lehtpuudel. Põhjustab kollakaspruuni südamemädanikku. Viljakehad kasvavad peamiselt tüve alumises osas tüve hargnemiskohtades ja oksa-asetemel kuni 3 (väga harva kuni 7) meetri kõrgusel. Viljakeha on mitmeaastane.

Liik on hästi tuntav oma paljude õhukeste torukeste kihtidega enam või vähem valge viljakehaga, mille ülaküljel peaaegu alati on sammaldunud.

Irpex lacteus Fr. — Valge hammik

Viljakeha üksteisega liitunud alusel laskuvate kübaratena, harvem liibunud. Kübar poolringjas, harva alusel ahenev (laialt äraspidi-munajas), $0,3-2 \times 0,5-3 \times 0,2-1$ cm suurune. Üla- küljel karvane, kontsentriliste vagudega, valge või hallikas, vöödilise; serv terav. Liibunud viljakeha serv vatjas, valge. Seene- liha õhuke, valge. Torukeste asemel esinevad $1,5-5-(8)$ mm pikkused enamasti pisut lapikud valged või kollakasvalged ham- bad. Viimased on sageli paigutunud ridadena, meenutades nii sügavalt lõhestunud lamelle. Noortel eksemplaridel ja mõnikord ka vanemate eksemplaride servades esinevad madalad ebakorrapärased suured poorid; neid on ühel millimeetril $1,5-2,5$. Eosed silinderjad, hüaliinsed, $(4)-5-7 \times 2,2-2,7 \mu$ (joon. 50 ja 66).

Esineb üksikult kuivemates metsades ja parkides kase, harve- mini ka teiste lehtpuude kändudel ja surnud tüvedel. Põhjustab valget mädanikku. I—XII.

Iseloomulikeks tunnuseiks on viljakeha väikesed mõõtmed, valge, hall- või kollakasvalge värvus ning hammaste esinemine torukeste asemel. Sarn- leb lambakorrikuga (vt. selle kirjeldus lk. 43), millest erineb musta joone puudumisega seenelihas.

Hirschioporus abietinus (Fr.) Donk — Kuusekõbjuk (männitorik) — *Polyporus abietinus* (Dicks.) Fr., *Polystictus abietinus* (Dicks.) Fr., *Coriolus abietinus* (Dicks.) Quél.

Viljakeha alusel laskuvate omavahel liitunud kübaratena, sageli aga liibunud ja ainult ülaosas kübarana pöördunud üla-servaga. Kübar neerjas, lehvikjas või poolringjas, 0,5—2—(3) × ×0,5—4×0,1—0,3 cm suurune. Ülakülg karvane, enamasti vöö-diline ja kontsentriselt vaoline, võidunud-valge kuni hall; serv terav, mõnikord lillakas, hõlmine. Seeneliha väga õhuke, kile-jas-nahkjas, pruunikas. Torukesed väga lühikesed (0,3—2 mm), helepruunid, enamasti lillaka varjundiga. Poorid algul nurgeli-sed, peagi (eriti keskel) labürintjad või hambakesteks lõhestu-nud, väga ebakorrapärased, violetsed, violettpruunid või hele-pruunid. Poore ühel millimeetril 3—4. Eosed silinderjad, hüa-liinsed, 6—8×2,3—3 μ (joon. 51).

Väga sage metsades, parkides jne. kuuse (harvem ka män-dide) koorega kändudel, lamavatel ja püstistel surnud tüvedel. Eelistab varjukamaid kohti. Põhjustab kirjut kiulist korrosioon-mädanikku. (I)—VI—XII.

Iseloomulikeks tunnusteks on kasvukoht okaspuudel, väga õhuke vilja-keha ja lillad kuni pruunid enamasti lõhestunud poorid. Usna sarnane järg-mise liigiga; erinevused on toodud viimase kirjelduses. Sageli võib leida kuusekõbjuki liibunud vormi, eriti lamavate tüvede ja palkide allküljel. Selle vormi serv on väga õhuke, kitsalt (kuni 1 mm laiuselt) steriilne, valge.

Hirschioporus fusco-violaceus (Fr.) Donk — Männikõbjuk — *Irpex fusco-violaceus* (Ehrenb.) Fr.

Väga sarnane eelmise liigiga (vt. selle kirjeldus); erineb pak-semate 0,5—2—(3,5) × 1—5 × 0,2—0,6 cm suuruste viljakeha-dega ja hümenofoori ehitusega. Hümenofoor lapikute hambakes-tena, mis on kübara alusel võrkjalt asetunud, keskel ja serva pool aga radiaalsete lamellide taoliselt paigutunud, hallvioletne, hiljem tume-violettpruun, enamasti tumedam kui eelmisel liigil. Eosed silinderjad, hüaliinsed, 6,5—8,5—(9) × 2,3—3 μ (joon. 52).

Kaunis sage okas- ja segametsades männi (erandina — kuuse)

koorega kändudel, lamavatel ja püstistel surnud tüvedel. Mädanik ei erine eelmise liigi poolt tekitatavast. Esineb kogu aasta vältel.

Peale erinevuste viljakeha ehituses on sellele liigile väga iseloomulik esinemine männipuidul.

Daedalea quercina Fr. — **Tammekakk** — Губка дубовая — *Lenzites quercina* (L.) Quél.

Viljakeha küljega või allkülje osaga kinnitunud sageli omavahel küljega liitunud kübaratena. Kübar poolringjas või neerjas, läbilõikes kolmnurkne, peaaegu horisontaalse ülaküljega, 4—12×5—20×2—6 cm suurune. Ülakülg ebaühtlaselt krobeline, ebaselgelt kontsentriselt vaoline ja vöödiline, ookerpruun või võidunud-hall, vanana nõrgalt läikiv, valkjashall või peaaegu must; serv nüri, alt 2—4 mm laiuselt steriilne. Seeneliha korkjas, valkjaskollane või võidunud-pruunikas, ebaselgete kasvuringidega, enamasti üsna õhuke. Torukesed (õigemini lamellid) 8—12 mm pikkused, seenelihaga samavärvuselised, seest mõnikord valgekirmelised. Poorid algul piklikud, siis labürintjad, servas ümarad, keskel peaaegu lamellidena, kahvatu-ookerkollased, väga paksude vaheseintega (seinte paksus 0,8—1,5 mm). Eosed ellipsoidsed, hüaliinsed, 6—7,5×2,5—3,5 μ (joon. 53 ja 67).

Kaunis sage tammikuis, tamme-puisniitudel ja parkides valgusrohketes kohtades tammekändudel, harvem lamavatel tüvedel ja pakkudel, mõnikord ka elavate tammede surnud okstel või tüve surnud osal. Põhjustab tumepruuni destruktiivmädanikku. Viljakehad esinevad kogu aasta vältel.

Iseloomulikud on kasvukoht (ainult tammedel) ja labürintjate pooridega paksud viljakehad.

Lenzites betulina Fr. — **Kasepehik** — *Daedalea betulina* (L.) Fr., *Lenzites variegata* Fr.

Kübar 1—5×2—8×0,5—1—(1,5) cm suurune, küljega kinnituv, alusel mõnikord pisut laskuv, poolringjas, harvem ringikujuline ning ülakülje keskosaga kinnituv. Ülakülg sametkarvane või pisut karedalt karvane, tihedalt vöödiline, helehall, kollakas, oranž kuni pruun; mõnikord on vöödid erivärvuselised; serv terav või nüri. Seeneliha tihe-vatjas või peaaegu nahkjas, valge

või kollakasvalge. Torukeste asemel esinevad radiaalsed pisut hargnevad lamellid. Need on õhukesed kuni kaunis paksud, sageli pisut looklevad, 3—12 mm kõrgused, valged, kollakad, hiljem pruunikad, terve või pisut hambulise servaga. Lamelle ühel sentimeetril (kübara servas) 10—15. Eosed silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, $4,5-6 \times 1,5-2,5 \mu$.

Väga sage metsades, raiesmikel, puisniitudel, parkides, laoplat-sidel jne. lehtpuude (eriti kaskede ja haava) kändudel, lamavatel tüvedel ja okstel, aga ka palkidel, pakkudel ja hagudel. Väga harva leitud ka aedades viljapuudelt. Põhjustab valget mädanikku. (I)—VI—XII.

On kergesti tuntav ainsa lehtpuudel esineva valge seenelihaga lamelli-dega torikulisena. Ülakülje värvus on vanematel eksemplaridel sealelavate vetikate tõttu sageli roheline või rohekas.

Gloeophyllum sepiarium (Fr.) Karst. — Mustjas kõrbik (kõrb-pehik, koerapehik) — Заборный гриб — *Lenzites sepiaria* (Wulf.) Fr.

Viljakehad küljega või allkülje keskkohaga kinnituvate oma-vahel liitunud, harvem üksikute kübaratena. Kübar poolringjas või peaaegu ringjas, $1-6 \times 2-8 \times 0,3-1,5$ —(3) cm suurune. Ülakülj vahelduvate harjaskarvaste ja peaaegu paljaste vööti-dega, kontsentriselt vaoline, keskel ebatasane-konarlik, rooste-pruun, hiljem mustpruun; serv terav, noorelt ere-oranžkollane, hiljem ülakülje muu osaga samavärvuseline, pisut laineline, sageli madalalt hõlmine. Seeneliha korkjas, hele-punapruun või roostepruun, enamasti heledam kui ülakülj, õhuke. Torukeste asemel esinevad radiaalsed lamellid. Need on kaunis õhukesed, keskel hargnevad või mõnikord isegi peaaegu labürintjalt paigu-tunud, terve või hambulise servaga, ooker- või oranžpruunid, algu-valgekirmelised. Lamelle ühel sentimeetril 15—27. Eosed silin-derjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed, $8-12 \times 2,8-3,5$ —(4) μ (joon. 54).

Väga sage okas- ja segametsades, raiesmikel jne. kuuse (harva ka männi) kändudel, lamavatel tüvedel, surnud tüvede alusel; sage ka ülestöötatud metsamaterjalil, tulpadel, sillapalki-

del, vanadel raudteeliipritel ja mujal. Põhjustab pruuni destruktiivmädanikku. Viljakehad esinevad kogu aasta.

Erinevused sarnlevast kuusekõrbikust on toodud selle kirjelduse lõpul (lk. 55).

Gloeophyllum abietinum (Fr.) Karst. — **Kuusekõrbik** (kuusepehik) — *Lenzites abietina* (Bull.) Fr.

Viljakehad küljega kinnitunud, harvem alusel laskuvate või isegi täiesti liibunud, sageli omavahel kokku kasvanud kübaratena. Kübar poolringjas või külgsuunas pikenenud, $0,5-3 \times 1,5-5 \times 0,1-1$ cm suurune. Ülakülg sametjas või kaunis jämedalt ja harvalt karvane, hiljem peaaegu sile, tumepruun, kaneel- või umbrapruun, lõpuks hallpruun; serv kaunis terav, noorelt valkjast. Seeneliha korkjas, pruun. Torukeste asemel esinevad radiaalsed lamellid; need on kaunis paksud, 2–8 mm kõrgused, lihtsad või vähehargnevad, üsna jämedalt ja harvalt hambulise servaga, harva lõhestunud, hall- või kahvatupruunid, kattunud sinakashalli kirmega. Lamelle ühel sentimeetril 8–15. Eosed peaaegu silinderjad, pisut kõverdunud, hüaliinsed või kollakad, $9-13 \times 3-4,5 \mu$ (joon, 55).

Esineb kohati kuusikutes, lodumetsades ja parkides kuusekändudel, harvem ka lamavatel tüvedel, ümbertöötatud puidul ja hoonetes, sillapalkidel, tulpadel, kasvuhoonetes jne. Põhjustab pruuni destruktiivmädanikku. Viljakehad esinevad kogu aasta.

Erineb sarnlevast mustjast kõrbikust hallikama värvusega, ookerpruuni värvitooni puudumisega, harvemalt paigutunud lamellidega ja väiksemate viljakehadega.

MERULIACEAE

Serpula lacrymans F. Gray — **Majavamm** (majaseen) — Домовый гриб настоящий — *Merulius domesticus* Falck, *M. lacrymans* (Wulf.) Fr. p. p.

Viljakeha liibunud, ümmargune, lihakas või nahkjast, 10–30—(50) cm läbimõõdus, kuni 1–(3) cm paksune, servas õhem. Serv mõnikord hõlmene ja pisut kübarjalt väljapoole käärdunud, valge, enamasti terav. Seeneliha kiuline, võidunud-hall või pruun.

nikasvalge, enamasti õhuke. Poorid madalad (sagedamini 2—5 mm sügavused), ebakorrapärase kujuga, moodustuvad ookerkollastest või roostepruunidest ebaühtlase jämeda võrguna paigutunud voltidest; mõnikord on voldid ebaselged ning hümenofoor on jämemügarlik või -hambuline. Poore ühel sentimeetril 1—5. Eosed ellipsoidsed, ookerkollased või pruunid, $9—12 \times 4,5—6 \mu$. Peale viljakehade võib sageli leida kuni 5 mm jämedusi valgeid või halle seenenõore, kotjaid valgeid, kollakaid või roosakaid moodustisi ning vatjaid seeneniitide-kogumikke (joon. 56).

Sagedam ja väga ohtlik majaseen Eesti NSV-s. Kahjustab nii leht- kui ka eriti okaspuude puitu peamiselt ehituste alumistes ja niiskemates osades, tekitades pruuni destruktiivmädanikku.

Iseloomulik on sellele liigile kasvukoht (hoonetes, ehitustes) ning pooride kuju ja värvus.

Eesti NSV-s on leitud ka majavammile väga ligidast väikest vammil *Serpula minor* (Falck) Bond., mis samuti kahjustab ehitusi. Erineb ülalkirjeldatud liigist õhema ning õrnema viljakehaga, eoste mõõtmetega ($5—7 \times 3—4,5 \mu$) ja teiste mikroskoopiliste tunnustega.

Merulius tremellosus Fr. — **Kännuvammik** (kännuvamm).

Viljakehad küljega kinnituvate alusel pikalt laskuvate kübaradena, mis sageli on omavahel liitunud; mõnikord on aga viljakeha liibunud ning ainult ülaosas kübarana eemalekäänud. Kübarad poolringjad, $1—4 \times 2—5 \times 0,1—0,4$ cm suurused, kõhrjas-sültjad, kuivanult sarvjad. Ülakülge pehmekarvane, ebaselgelt vöödilise, valge; serv terav, enamasti lainjas. Seeneliha ülaosa vatjas, valge; õhuke (kuni 0,5 mm paksune) allosa on kõhrjas-sültjas, tumedam. Poorid moodustuvad looklevaist radiaalsetest ning nendest pisut madalamatest ristvoltidest, mis on kuni 5 mm kõrgused; mõnikord on radiaalsed voldid lamellidetaolised. Poorid oranžid, punakas-oranžid või pruunikas-purpurpunased; neid ühel millimeetril 1—2—(3). Eosed silinderjad, kõverdunud, hüaliinsed, $3,5—4,5 \times 1—1,5 \mu$ (joon. 57).

Esineb kaunis sageli metsades ja parkides, peamiselt niiskemates kasvukohtades lehtpuude (eriti arukase) kändudel, aga ka lamavatel tüvedel. VII—XI.

Viljakehale on iseloomulik pisut sültjas (kuivanult kõhrjas) konsistents ning pooride silmatorkav värvus.

Merulius corium Fr. — **Pabervammik** (pabervamm) — *Merulius papyrinus* (Bull.) Quél.

Viljakeha täiesti liibunud või ülaserf käärdunud kitsasteks kübarateks, väga õhuke (kuni 1 mm). Kübar poolringjas, kuni mõne sentimeetri suurune. Ülakülg madalalt viltjas või karvane, valge või hall, enamasti vöödilise; serv terav, sageli sisserullunud, enamasti pisut hõlmine. Liibunud viljakeha ümar, 1—3 cm läbimõõdus; üksikud viljakehad on sageli liitunud pikkadeks (kuni 20 cm ja enamgi) ribadeks. Seeneliha õhuke, sitke, valge. Poorid ebaselged, väga madalad ning seetõttu sageli halvasti märgatavad, moodustuvad käärulistest voltidest, mis on umbes sama laiad kui pooridki, algul valged, hiljem kahvatu-roosakas-oranžid või -punapruunid. Poore ühel millimeetril 3—4. Eosed peaaegu silinderjad, hüaliinsed, $6-7,5 \times 2,8-3,5 \mu$ (joon. 58).

Esineb kaunis sageli metsades ja parkides lehtpuude (eriti pärna, haava ja sarapuu) mahalangenud okstel, harvem ka lamavatel tüvedel, kändudel jne. Viljakehad esinevad kogu aasta vältel.

Iseloomulikuks tunnuseks on madalad kahvatu-roosa tooniga poorid. Määramisel tekitab mõnikord raskusi pooride madalus või puudumine noortel eksemplaridel.

FISTULINACEAE

Fistulina hepatica Fr. — **Harilik maksak** — Печеночница обыкновенная (трутовик печеночный).

Kübarad küljega või varretaoliselt aheneva küljega kinnitunud, neerjad, keeljad või poolringjad, 10—15—(25) cm laiused, pisut lühemad, 1,5—6 cm paksused. Ülakülg nõrgalt kiirjalt vaoline, läikiv, sageli kleepuv, algul oranžpunane, hiljem pruunikas-veripunane kuni punapruun. Seeneliha paks, lihakas, roosapunane, heledate kiududega, eritab pigistades punast, hapuka maitsega mahla. Torukeste kiht koosneb üksteisest eraldunud, omavahel mitte kokkukasvanud torukestest, ookerkollane, muu-

tub hiljem või vajutades punapruuniks. Torukesed 4--10 mm pikkused. Poorid ümmargused, torukestega samavärvuselised. Poore ühel millimeetril 2—3,5. Eosed munajad, kahvaturoosad või peaaegu hüaliinsed, $4-5,5 \times 3-4 \mu$ (joon. 59).

Kaunis haruldane tammeparasiit tammikutes, puisniitudel ja parkides. Viljakehad kasvavad enamasti tüve alusel või juurtel, harva kuni 3 m kõrgusel; mõnikord esineb ka kändudel. Põhjustab pruunikat väheaktiivset mädanikku. Noored viljakehad on söödavad. VII—X.

Seen on kergesti tuntav oma kasvukohaga, viljakeha värvuse ja mahlakusega ning omapärase torukeste ehitusega. Viimane on aga selgelt nähtav ainult luubi abil.

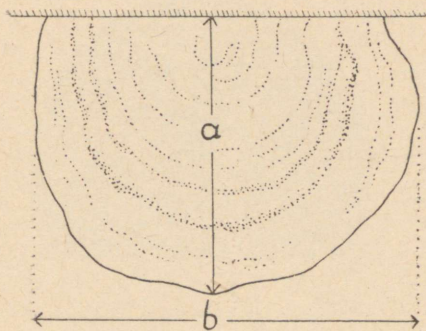
SCUTIGERACEAE

Scutiger ovinus (Fr.) Murr. — Lambaseenik — Трутовик овечий — *Polyporus ovinus* (Schaeff.) Fr., *Caloporus ovinus* (Schaeff.) Quél.

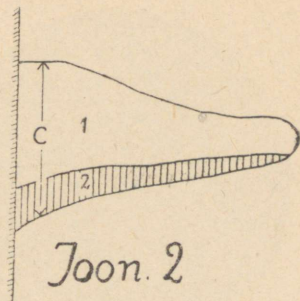
Viljakeha ekstsentrilise või tsentraalse varrega kübarana. Kübar ringjas, sageli hõlmeline ja ebakorrapärane, 4—12 cm läbimõõdus, 0,5—1,5 cm paksune. Ülakülg algul madalalt sametjas, hiljem paljas, lõheneb madalateks kilpjateks soomusteks, algul valge, siis sidrun- või pruunikaskollane või helepruun; serv terav. Vars kõverdunud, 3—5 cm pikkune, 1—2 cm läbimõõdus, ebaühtlase paksusega, sile või mügarlik, valge või kollakas. Seene-liha paks, tihe, habras, valge või kollakas. Torukesed 0,3—2 mm pikkused, valged, hiljem kollakad. Poorid väga peened, nurgelised, lumivalged, hiljem sidrunkollased. Poore ühel millimeetril 4—6. Eosed lühi-munajad või peaaegu kerajad, hüaliinsed, $3,5-4,5 \times 3-3,5 \mu$ (joon. 60).

Esineb pillatult kuivemates okasmetsades valgusrohketes kohtades maapinnal. Noored viljakehad on söödavad. VII—X.

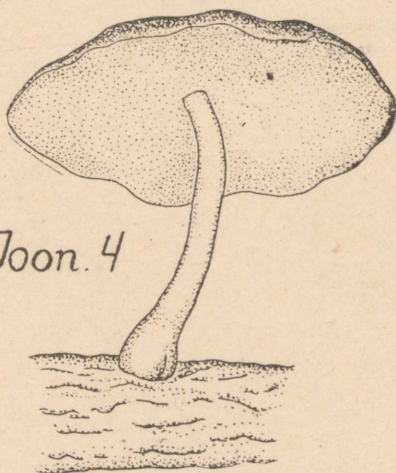
Lambaseenik erineb oma kuju ja suurusega hästi teistest varrelistest torikulistest; teda võib aga segada puravikega. Viimastest erineb palju tihedama seenelihaga ning väga lühikeste torukestega, mis pole seenelihast kergesti eraldatavad.

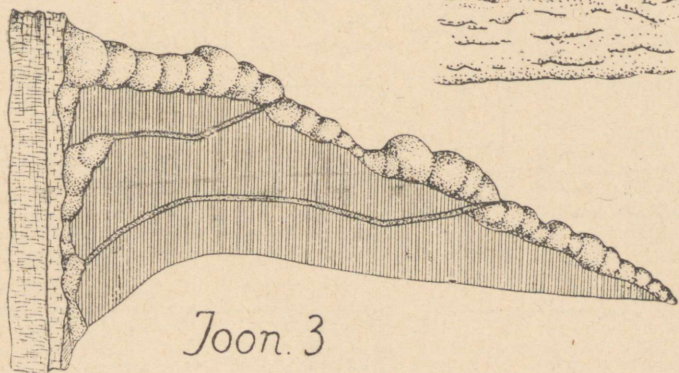
Joon. 1

Joon. 2

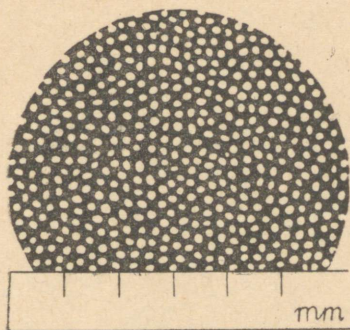
Joon. 4

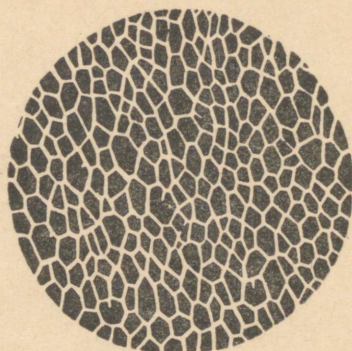
Joon. 3

Joon. 1—4. 1 — küljega kinnituva viljakeha skeem: a — viljakeha pikkus, b — viljakeha laius; 2 — viljakeha skeem: 1 — seeneliha, 2 — hüme-nofoor, c — viljakeha paksus; 3 — küljega kinnituv viljakeha, torukesed kihtidena üksteise kohal (harilik vaabik, *Ganoderma applanatum*); 4 — tsent-raalse varrega viljakeha (väike torik, *Polyporus brumalis*).

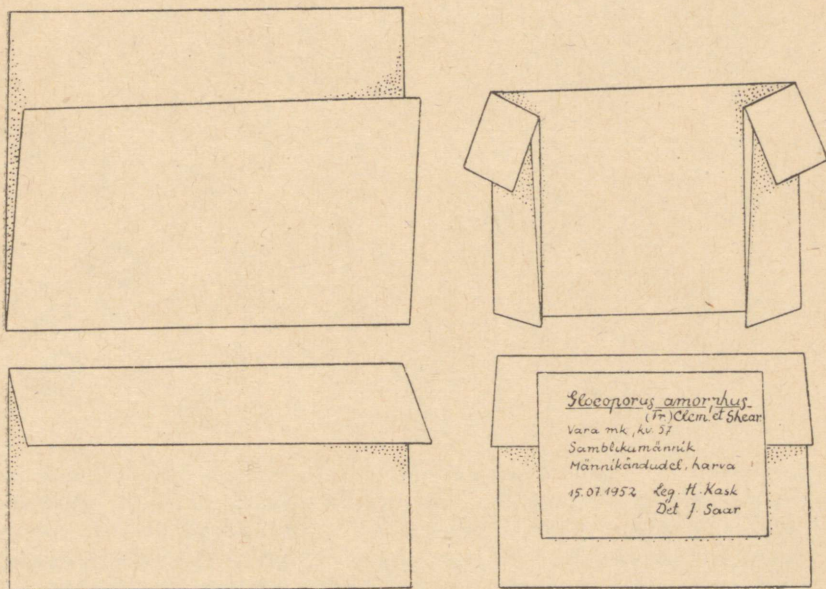

Joon. 5

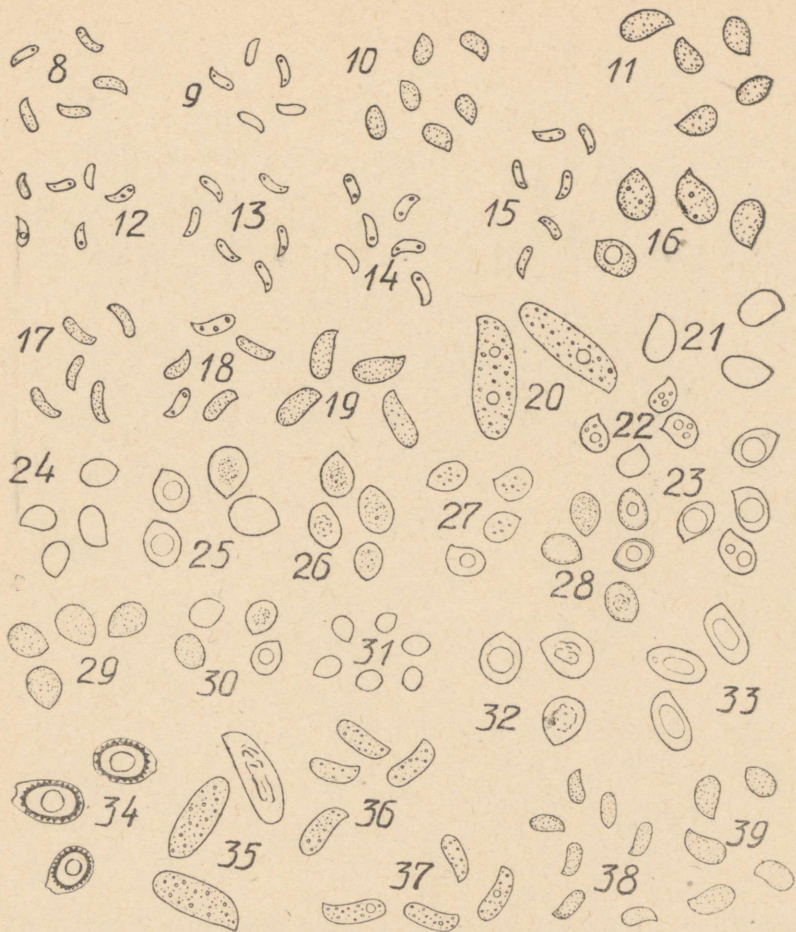
Joon. 6

Joon. 7

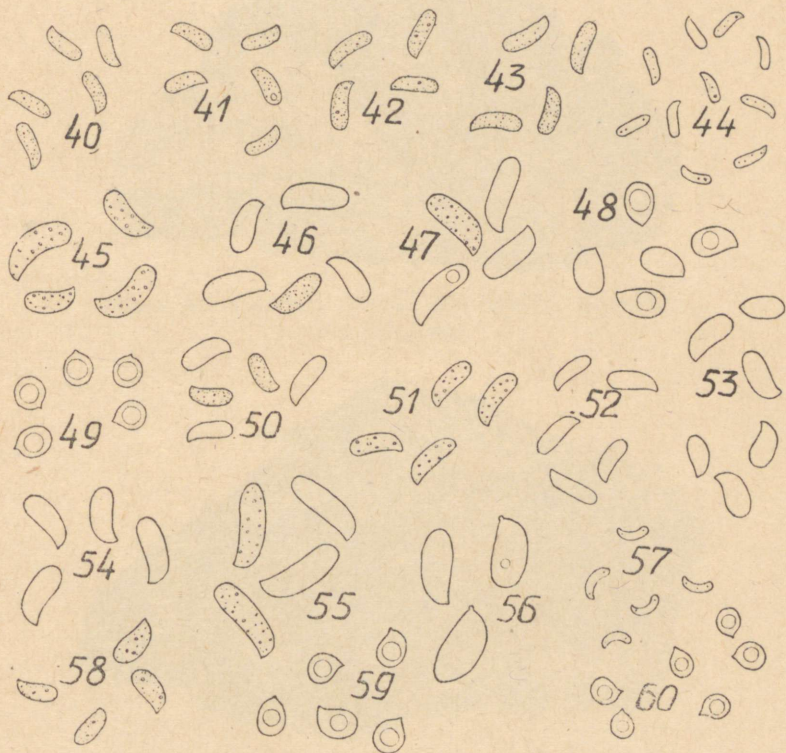
Joon. 5—7. 5 — ümarad poorid (tuletal, *Fomes fomentarius*); 6 — nurgelised poorid (soomustorik, *Polyporus squamosus*); 7 — herbaarümbriku valmistamine.

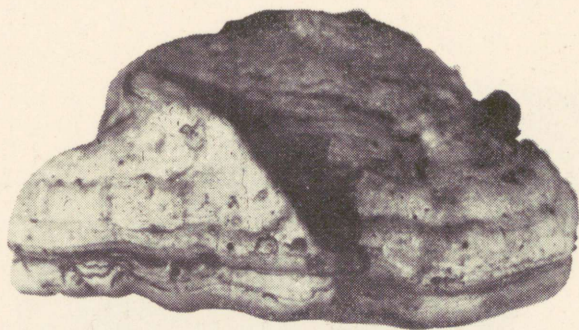
Joon. 8—39. Torikuliste eosed: 8 — *Amyloporia xantha*; 9 — *Gloeoporus amorphus*; 10 — *Bjerkandera adusta*; 11 — *B. fumosa*; 12 — *Tyromyces lacteus*; 13 — *T. caesius*; 14 — *T. erubescens*; 15 — *T. fragilis*; 16 — *Lae-tiporus sulphureus*; 17 — *Piptoporus betulinus*; 18 — *Ischnoderma resinosum*; 19 — *Anisomyces odoratus*; 20 — *Fomes fomentarius*; 21 — *Fomitopsis pinicola*; 22 — *F. annosa*; 23 — *Phaeolus Schweinitzii*; 24 — *Ino-notus radiatus*; 25 — *Phellinus igniarius*; 26 — *Ph. pomaceus*; 27 — *Ph. tremulae*; 28 — *Ph. conchatus*; 29 — *Ph. pini*; 30 — *Ph. pini* var. *abietis*; 31 — *Ph. ribis*; 32 — *Ph. punctatus*; 33 — *Coltricia perennis*; 34 — *Gano-derma applanatum*; 35 — *Polyporus squamosus*; 36 — *P. arcularius*; 37 — *P. subarcularius*; 38 — *Pycnoporus cinnabarinus*; 39 — *Cerrena unicolor*.

Joon. 40—60. Torikuliste eosed: 40 — *Coriolus versicolor*; 41 — *C. pubescens*; 42 — *C. zonatus*; 43 — *C. hirsutus*; 44 — *C. vaporarius*; 45 — *Coriollus flavescens*; 46 — *Trametes suaveolens*; 47 — *Antrodia mollis*; 48 — *Abortiporus borealis*; 49 — *Oxyporus populinus*; 50 — *Irpex lacteus*; 51 — *Hirschioporus abietinus*; 52 — *H. fusco-violaceus*; 53 — *Daedalea quercina*; 54 — *Gloeophyllum sepiarium*; 55 — *G. abietinum*; 56 — *Serpula lacrymans*; 57 — *Merulius tremellosus*; 58 — *M. corium*; 59 — *Fistulina hepatica*; 60 — *Scutigera ovinus*.

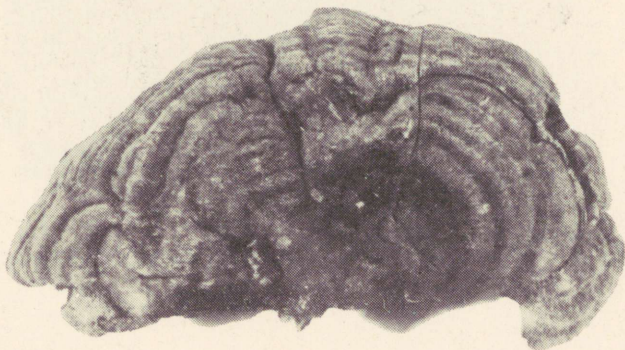

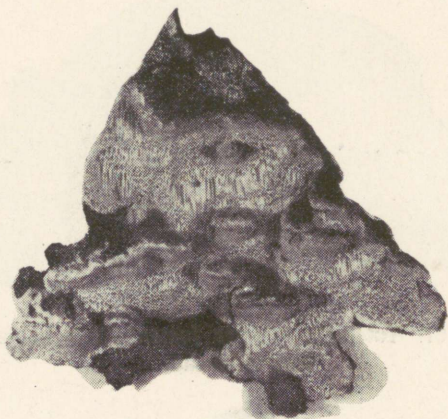
Joon. 61. Tuletaela (*Fomes fomentarius*) kabjakujuline viljakeha.

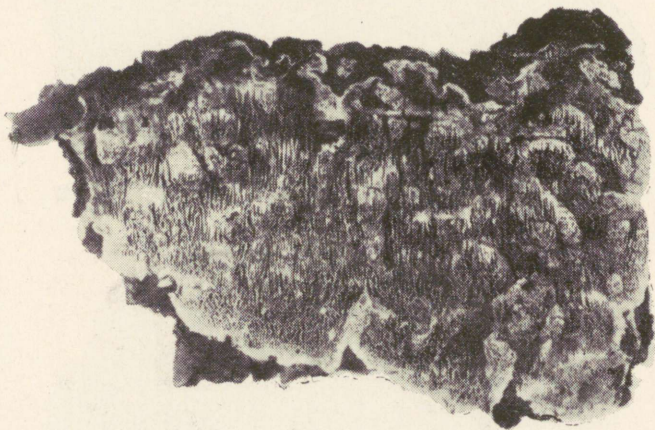
Joon. 62. Männitaeliku (*Phellinus pini*) viljakeha.

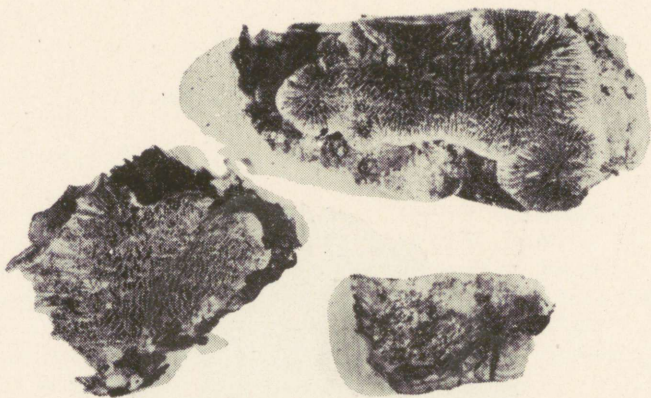
Joon. 63. Lambakorriku (*Cerrena unicolor*) viljakeha ülakülg.

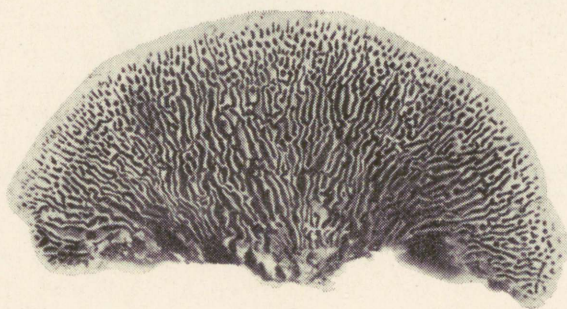
Joon. 64. Kuuse-korgiku (*Coriolellus serialis*) viljakeha.

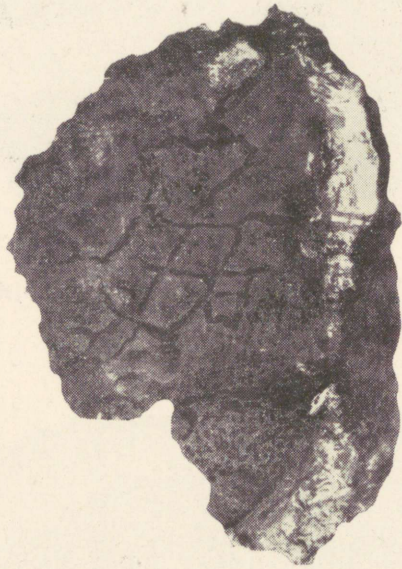
Joon. 65. Hariliku pehmiku (*Antrodia mollis*) viljakeha.

Joon. 66. Valge hammiku (*Irpex lacteus*) viljakehad. All paremal — kübara pealtvaade.

Joon. 67. Tammekaku (*Daedalea quercina*) viljakeha allkülg labürintjate pooridega.

Joon. 68. Musta pässiku (*Inonotus obliquus*) moodustis kasetüvelt.

AUTORINIMEDE LÜHENDITE SELETUS

Alb. et Schw. = J. B. de Albertini ja L. D. de Schweinitz Ames = A. A. Ames Batsch = A. J. G. C. Batsch Big. et Guill. = R. Bigeard ja H. Guillemin Bond. = A. S. Bondartsev Bond. et Boriss. = A. S. Bondar- tsev ja P. N. Borissoov Bond. et Sing. = A. S. Bondartsev ja R. A. Singer Bourd. et Galz. = H. Bourdot ja A. Galzin Bres. = G. Bresadola Bull. = P. Bulliard Cke. = M. C. Cooke Clem. et Shear = F. E. Clements ja F. Shear Dicks. = J. Dickson Donk = M. A. Donk Ehrenb. = Ch. G. Ehrenberg Falck = R. Falck Fr. = E. M. Fries Gill. = C. C. Gillet Gray, F. = S. F. Gray Hart., R. = R. Hartig Huds. = W. Hudson Jacq. = N. J. Jacquin	Karst. = P. A. Karsten L. = C. Linné Lloyd = C. G. Lloyd Maire = R. Maire Murr. = W. A. Murrill Nees = C. G. D. Nees Esenbeck Pat. = N. Patouillard Pers. = C. H. Persoon Pil. = A. Pilát Qué. = L. Quélet Rostk. = F. W. G. Rostkovius Sacc. = P. A. Saccardo Schaeff. = J. C. Schaeffer Schrad. = H. A. Schrader Schroet. = J. Schroeter Schum. = H. C. F. Schumacher Scop. = J. A. Scopoli Sing. = R. A. Singer Somm. = S. C. Sommerfelt Sow. = J. Sowerby Sw. = O. Swartz Thore = J. Thore Van. = S. I. Vanin Wahl. = G. Wahlenberg Wallr. = C. F. W. Wallroth Willd. = C. L. Willdenow Wulf. = F. X. Wulfen

TÄHTSAMAT KIRJANDUST

А. С. Бондарцев, Трутовые грибы Европейской части СССР и Кавказа. М.—Л., 1953.

А. С. Бондарцев и Р. А. Зингер, К естественной системе трутовых грибов. Советская ботаника 1943, № 1.

С. И. Ванин, Лесная фитопатология, изд. 4-е М.—Л., 1955.

Т. Л. Николаева, Род *Merulius* в СССР. Советская ботаника 1933, № 5.

H. Bourdot et A. Galzin, Hyménomycètes de France. Paris, 1927.

L. O. Overholts, The Polyporaceae of the United States, Alaska, and Canada. Ann Arbor, 1953.

A. Pilát, Atlas des Champignons de l'Europe. Serie B. Polyporaceae. Praha, 1936—1942.

ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ ВАЖНЕЙШИХ ТРУТОВЫХ ГРИБОВ ЭСТОНСКОЙ ССР

В начале брошюры даются сведения о морфологии плодовых тел трутовых грибов и о гнили, причиняемой ими, а также инструкция для их сбора и определения. Ключ для определения построен на исключительно макроскопических признаках и охватывает 55 наиболее распространенных в Эст. ССР видов трутовых грибов (*Polyporaceae* s. lat.). В следующей части приводятся описания видов с указанием их распространения и хозяев (субстратов). Рисунки 8—68 являются оригинальными.

SISUKORD

Saateks	3
Ülevaade torikuliste ehitusest	5
Torikulised puidumädanike tekitajaina	7
Juhiseid torikuliste kogumiseks ja määramiseks	8
Määramistabel	10
Liikide kirjeldused	22
Joonised	59
Autorinimede lühendite seletus	67
Tähtsamat kirjandust	68
Определитель важнейших трутовых грибов Эстонской ССР	69

Э. ПАРМАСТО
ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ ВАЖНЕЙШИХ ТРУТОВЫХ
ГРИБОВ ЭСТОНСКОЙ ССР

Toimetaja S. Talts.

Tehniline toimetaja H. Kohu.

Korrektor S. Palm.

Ladumisele antud 23. XI 1955. Trükkimisele
antud 25. I 1956. Paber 62×88, 1/16.
Trükipoognaid 4,5+2 lisalehte. Formaadile
60×92 kohaldatud trükipoognaid 4,7. Arvu-
tuspoognaid 3,69. Trükiarv 1000. MB-00852.
Tellimise nr. 3240. Trükikoda «Tartu
Kommunist», Tartu Ülikooli 17/19.

Tasuta

TÜ RAAMATUKOGU

10300016070171

667

10 -

Tasuta